

The Project Gutenberg eBook of Paavo Nissinen: Kuvaelmia viimeisestä Suomen sodasta

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Paavo Nissinen: Kuvaelmia viimeisestä Suomen sodasta

Author: G. H. Mellin

Translator: Antti Jalava

Release date: February 26, 2007 [eBook #20692]

Most recently updated: January 1, 2021

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PAAVO NISSINEN: KUVAELMIA VIIMEISESTÄ SUOMEN SODASTA ***

Produced by Tapio Riikonen

PAAVO NISSINEN

Kuvaelmia viimeisestä Suomen sodasta

Kirj.

GUSTAF HENRIK MELLIN

Suomentanut Antti Jalava

G. L. Söderström, Porvoo, 1879.

SISÄLLYS:

Alkulause

I. Tappelu Lapualla

II. Liuhtarin palo

III. Maatalo Kurussa

IV. Tampere

V. Paavon kotitalo

VI. Erämaa

VII. Iinsalmen tappelu

Alkulause.

Kaksi Suomen urhoollisen armeijan loistavimmista tappeluista ynnä muutamat kohtaukset Tampereella ovat antaneet aihetta tähän pieneen kertomukseen. Se perustuu siis todenperäisiin tapauksiin, jotka ehkä monelle ovat tutut. Vaanjunkkari Roth'in ja vältväepeli Spof'in, niiden rohkeain sissein, yritykset katkaista kenraali Rajevskin koko sotajoukko on vähän tunnettu, vaikka toinen heistä vielä lienee elossa kotipaikassansa. [Kirjoitettu viidettäkymmentä vuotta takaperin. Suoment. muist.] Ulkomaan sanomalehdet siltä ajalta sisälsivät tosin Pietarista sen tiedon, että "kenraali Rutt ja amiraali Spuff", joka muka oli laivaston päällikkönä Suomen sisävesillä, olivat piirittäneet Rajevskin, mutta asian todenmukainen laita on tässä kerrottu. Evesti Gek, joka itse on kirjoittanut elämäkertansa, on siinä perheensä onnettomista kohtaloista sodan aikana ilmoittanut muutamia seikkoja, joita myöskin on käytetty.

Somap' on sotahan kuolla,
Kaunis miekan kalskehesen.

Kalevala xxxvi: 31, 32.

I.

Tappelu Lapualla.

Lapuan kylän edustalla oli kenraali Rajeovski asettanut sotajoukkonsa edulliseen asentoon. Hevosen selässä, upsieriensa keskellä, katseli hän muutamalta kylän vieressä olevalta mäeltä asemataan; hänen sydämensä sykki levottomasti, sillä syvät huolet raskauttivat hänen mieltänsä. Silmäillessään sotilaitansa ei häntä enää kohdannut heidän raikkaat hurranhuutonsa, osoitukset voiton ilosta ja miehuudesta. Kääriytyneinä ryysyihin lepäsivät he, kivärit vieressänsä, laihoina ja nääntyneinä tanterella.

Kääntäessään silmänsä muutamaa loivaa mäkeä kohti, jota pitkin tie metsäkunnailta päin johdatti alas kylään, katseli kenraali, syvästi miettien, synkkää metsää, jonka etäisessä sisässä kahakka, ankara kuin ainakin tällä sotaretkellä, riehui. Eräs ajutantti oli ilmoittanut hänelle, että etujoukko pakoitettiin takaisin päin. Hän päätti sentähden pitää tappelua Lapuan viljavassa laaksossa, jossa hänellä oli tilaisuus paraimmalla tavalla käyttää suurta joukkoansa.

Oli Heinäkuun 14 päivä 1808, ja viljapelot, joita ratsuväki osaksi oli tallannut, seisovat leikkaamatta. Rajeovski oli asettanut vasemman sivujoukkonsa niihin avaroihin ruispeltoihin, jotka olivat läheisen Isokylän edessä, jonka lävitse tie hänen asemansa takapuolelta meni Uuden Kaarlepyyn kautta Vaasaan. Yksi patteri puolusti tätä sivujoukkoa ja suojeli tietä. Oikea sivujoukko seisoj Liihtarin kylässä Salmin tien vieressä. Tässä kylässä lepäsivät Venäläisten haavoitetut ja sairaat, ja takapuolelle kylää, joka oli likinnä niitä kunnaita, joilta suomalaisia odotettiin, oli kiireimmittäin tehty tie muutamien suopeltojen ylitse. Pääjoukkonsa oli Rajeovski koonnut Lapuan kylän edustalle, jossa tykistö monilukuisen ratsuväen suojassa puolusti Kauhavan mäkilöiltä tulevaa tietä.

Kaksi kasakkia toi nyt Venäläisten päällikölle nuoren suomalaisen talonpojan, jonka he olivat ottaneet vangiksi metsässä. Tämä oli kookas, solakka ja hyvin vaatetettu mies oikeassa Suomen kansallispuvussa. Hänen päässänsä oli pikkuinen lakki, tehty kuudesta kolmikulmaisesta verkkapalasta. Sininen takki ja sen yli mekko olivat keltaisella vyöllä kiinnitettyt hänen vartalonsa ympäri, niin että hänen kaulansa ja leveä rintansa olivat paljastettuna. Jalassa oli hänellä pieksut. Vaikka hänen kätensä olivat sidotut kiinni selän taa, säihkyi hänen sinisissä silmissänsä tuima ynseys, kun hän seisoj kenraalin edessä.

Muuan ajutantti rupesi Suomen kielellä tutkimaan vankia; toinen kasakeista otti hänen jahtilaukkunsa ja antoi sen kenraalille. Laukussa löytyi yksi kirje ja vähän ruoka-aineita. Eräs toinen ajutantti aukaisi kirjeen ja ilmoitti kenraalille, että sen oli kirjoittanut eräs upsierin rouva miehellensä, majuri Gek'ille Porin rykmentissä, ja että kirje sisälsi ainoastaan tietoja perheellisistä seikoista.

Tutkittaessaan vastasi talonpoika lyhyesti ja jäykästi:

"Nimeni on Paavo Nissinen".

"Kotoisin Kurun kappelista".

"Vien kirjettä upsieri Gek'ille hänen vaimoltansa".

"Läksin toispäivänä aamulla Kurusta".

"Suomalaista sotaväkeä ei ole niillä paikkakunnilla".

"Venäläisten päällikön nimi Tampereella on von Möller".

"Rouva Gek asuu miehensä virkatalossa Kurussa".

"Hänellä on kolme lasta, tyttäriä: nuorin kymmenen vuoden vanha".

"Tahdoin tiedustella, kuinka hänen miehensä jaksaa".

"Hän piti tavattaman Uuden-Kaarlepyyn seuduilla".

Ajutantti selitti talonpojan vastaukset, mutta sanoi myöskin pelkäävänsä hänen olevan vakojan. Ainakin saattoi hän viedä Suomen armeijalle tietoja Venäläisten asemasta. Hän oli ollut aseisin puettu, mutta kätkenyt pysyvästi kasakkien päälle-karatsessa. Puukkonsa olivat hänellä vielä jälellä tupessa, joka riippui hänen vyöstänsä.

Kenraali mietti hetken aikaa; sen perästä käski hän viedä talonpojan Liuhtarin kylään vartioitavaksi, Kasakit veivät vangin paikalla pois. Vietäessään lausui hän:

"Ei itku hädästä päästä,
Parku pitkistä pahoista".

Ajutantti käänsi sananlaskun kenraalille, joka sen jälkeen taas rupesi asematansa tarkastelemaan. Kaksi kasakkia tuli täydessä laukassa metsäkunnaalta. He viipyivät ainoastaan silmänräpäyksen etuvartijain luona; sen perästä lensivät he kummulle, jossa kenraali istui. Toinen otti lakin päästänsä ja veti siitä esiin paperilipun, jonka ajutantti antoi kenraalille. Rajeovski luki sen tarkkuudella. "Käske Kullneff'in kiuruusti oikean sivujoukon kanssa vetäytyä Liuhtariin päin", sanoi hän ajutantille. Tämä viittasi kasakeille, jotka nyt seurasivat häntä kunnaita kohden.

"Demidoff'in rykmentti lähtee vasemmalle sivulle vuorottamaan Kullneff'in jääkäreitä", pitkitti kenraali kahdelle toiselle ajutantille; "toinen pataljona Grodnon rykmenttiä ja ensimmäinen Volhynian pataljona oikean sivun vuorottamiseksi! Kosatschkofski molempain pataljonain päälliköksi!"

Ajutantit nelistivät pois ja hetken kuluttua kuului rummun pärinä molemmissa sivujoukoissa. Väsyneet sotamiehet nousivat ylös tottelevaisesti, asettuivat komentosanain mukaan ja pian marssi kaksi parvea, ylös kummaltakin sivulta, ylös kunnaita kohti, jossa katosivat honkain joukkoon.

Nyt havaittiin liikunto oikeassa sivujoukossa, Salmin tiellä. Kenraali käänsi silmänsä sinnepäin. Se oli venäläinen kurieri. "Vihdoin viimeinkin!" huusi Rajeovski nähdessänsä hänet. "Keisari muistaa meitä! saamme apua!" ja tätä sanoessaan syttyi kipinä toivoa ja iloa hänen kolkossa silmässäänsä.

Kurieri tuli kenraalin luokse ja antoi hänelle kirjeensä. Vaihtelevia mielenliikuntoja havaittiin korkean soturin kasvoilla, kun hän luki papereja. Viimein lausui hän: "Hyvät herrat! Hänen Majesteettinsa Keisari lähettää tervehdyksensä uskollisilleen. Hän muistaa meitä ja on lähettänyt meille sekä apuväkeä että ruokavaroja. Paitse sitä tulee ruhtinas Dolgoruki, Keisarin nuoruuden ystävä, ottamaan osaa tappeluihimme ja kunniamme. Ilmoittakaa tämä sotamiehillemme ja sanokaa myöskin heille toivoni olevan, että Keisarin ystävä on löytävä meidät sankareina voitettuun vihollisten ja voitonmerkkien keskellä".

Yleinen ihastus oli upsieriston vastaus kenraalin sanoille ja keisarillinen tervehdys levisi pitkin rivejä, joissa se otettiin vastaan hurranhuudoilla. Uusi elo heräsi satureissa ja ilon tunne pujahti ikäänkuin outo ja tottumaton vieras heidän villien rintainsa lävitse. Puutteet ja tappiot unhotettiin hetkeksi ja odotetut vaarat näkyivät heistä iloisilta leikeiltä. He toivoivat yltäkylläisyyttä ja hyviä päiviä, joita heidän jo kauan oli täytynyt kaivata, ja tämä innostutti heitä kaikkia.

Mutta ainoastaan hetkeksi saivat Venäläiset antautua näille iloisille toiveille. Kivärinlaukauksia kuului metsästä, eikä kauan viipynyt, ennenkuin sekava joukko venäläistä jalkaväkeä tuli näkyviin ylimpänä mäellä metsän rinteessä. Molemmiin puolin tietä rupesi äkkiä levenemään vaalean sinisiä savupilviä honkatyvien välissä. Niissä havaittiin tulen leimauksia. Venäläisiä jääkäreitä näkyi vähäisissä parvissa pitkin metsän rinnettä. Kivärinlaukausten seassa kuului hurranhuutoja.

Ja alas mäeltä pakenivat Venäläisten joukot yhä enemmän harveten. Maantieltä kuului tykkien järeät

pamaukset. Silloin tulivat hätärummut liikkeelle pitkin Venäläisten rivejä. Sotamiehet asettuivat joukkoihin. Sytyttimet viritettiin pattereissa. Metsän rinteessä, jonka Venäläiset olivat jättäneet, näkyi samassa pitkä jono jääkäreitä, jotka viheriöistä takeistaan tunnettiin olevan nuot peljätyt ja peljättävät Savolaiset. He seisahdivat, ikäänkuin silmäilläkseen tappelutannerta ja hengähtääksensä.

Rajevski, joka vielä kerran oli tarkannut asemaansa ja vihollisen rivejä, huomasi samassa erään ratsastajan, joka, peitettynä tomulla ja mustununna ruudinsavusta, vaahtavalla hevosellaan riensi alasmäeltä ja läheni kenraalia. Tämä kohotti kätensä ystävällisesti häntä vastaan. "Kullneff"! huusi hän, "teillä on taas ollut kuuma päivä. Kello oli jo neljä ja te olette ollut tulossa kello seitsemästä aamulla. Terve tultuanne, terveenä ja eheänä!"

Kullneff koski kädellensä lakkiaan ja vastasi: "Niin, mutta jano minulla on, niin että kieleni on kuuma kuin ryykkirauta. Saakelin Savolaiset! Se on majuri Tujulin, joka johdattaa heidän tarkk'ampujiansa. Ja heidän jälissään tulee koko Suomen armeija. Adlercreutz on tullut Kauhavan joen yli ja hänen prikaatinsa astuvat pitkin isoa maantietä".

Rajevski viittasi ajutanteille ja yksi heistä antoi Kullneff'ille pullon. "Ah"! huusi hän, hajusta tunnettuansa, että se oli rommia. Hän nosti pullon huulillensa ja nielaisi muutamia aika lotkauksia virkistysjuomasta. "Saakelin Savolaiset"! pitkitti hän, eroitettuaan huulensa pullosta.

"Jos Adlercreutz on lähellä, niin on hyvä", sanoi kenraali. "Hän on urhoollinen sotija, sitä ei kukaan voi kieltää, mutta kun vaan kerran saamme hänet tuleen, niin että hän oikein innostuu, unhottaa hän kaikki määräyksensä ja antaa väkensä mennä mihinkä se tahtoo ja tehdä mitä se taitaa. Mitkä prikaatit hänellä ovat myötänsä?"

"Kaikki neljä!" vastasi Kullneff. "Minä luulen että hänellä tällä kertaa on enemmän kuin puoli siitä luvusta, mikä meillä on. Sekä Döbeln että Gripenberg ovat kanssa."

"Döbeln myös! Ja meillä ei ole täyttä kahta sen vertaa väkeä kuin heillä! Voi vaivaisia, nääntyneitä sotureitani! Suomalaiset tappelevat kuin hurjat. Montako tykkiä heillä on?"

"Kumminkin kaksitoista, kentiesi kuusitoistakin. Tavallisuutta myöten on tykistö knljetettu maantiellä, jalkaväen marssiessa molemmilla puolilla. Ratsuväkeä heillä on aivan vähän. Aamulla kohtasin yhden tirajöri-jonon Karjalan jääkäreitä, joita pakoitin takaisin, kunnes Savon molemmat pataljonat tulivat heille avuksi. Nuot riivatun Savolaiset karkasivat hurraa huutaen päällemme ja varsin mahdotonta oli saada meidän vaivaisia raukkojamme seisomaan heidän pitkiä pajunettejansa vastaan. Minulta meni paljon väkeä hukkaan".

"Te olette urhoollisin ja valppain meistä kaikista, Kullneff! Kun te pakenette, tiedämme olleen mahdottoman kenellekään muulle tehdä vastarintaa. Ehkä nyt tahdotte vähäisen levähtää tuolla kylässä, tappelun alkaessa. Kun kutsun teitä, pitääkää itsenne valmiina parin ratsasjoukon kanssa ryntäämään vihollisen sivuun".

Kullneff nosti lakkiansa ja käänsi hevosensa, ratsastaakseen Liuhtariin. Hänen piti antaman pullo ajutantille, mutta hän nosti sen vielä kerran huulillensa ja näkyi vaan vastahakoisesti siitä eriävän. Vihdoin, kun pullo jo melkein tyhjänä oli omistajansa kädessä, kannusti hän ratsuansa ja katosi kylään.

Sill'aikaa oli Suomalaisten tykistö tullut kunnaalle ja rupesi varovasti liikkumaan siitä alas. Jääkärijonot metsän rinteessä tihenevät ja lähestyivät myöskin laaksoa. Molempain rivien välissä liikkui vähäisiä kasakkiparvia. Niin pian kuin he tulivat liian likelle Suomalaisten jääkärejä, lähettivät nämät muutamia laukauksia, jotka aina vähensivät kasakkien lukua.

Viimein oli Suomalaisten tykistö ehtinyt alas kunnaalta. Se rupesi kohta lähettämään laukauksia, joihin vastattiin Venäläisten patterista Lapuan edustalla. Venäläisten etujoukot vetäytyivät riviinsä ja kivärituli taukosi. Molemmat sotajoukot seisoivat vastatuksin, katsellen tykistön ampumista.

"Tämä ei ikänä kestä kauan", sanoi Rajevski eräälle ajutantille. "Adlercreutz valloittaa pian Liuhtarin, joka on häntä likinnä. Ratsastakaa sinne ja käskekää Kullneff'in valmistautua ankaraan ryntäykseen. Käskekää myöskin Petrov'in rykmenttiä varajoukosta lähtemään hänen avuksensa".

"Kenraalini", sanoi muuan toinen ajutanti, tarjotessansa Rajevskille pitkäsilmän ja osoittaen kädellensä kunnasta, "te olette toivonut nähdä Adlercreutz'ia. Se on hän, tuo lyhyenjätterä mies, ympyräisillä ja iloisilla kasvoilla, joka istuu kailovan ratsun selässä oikealla puolella savupilviä".

Rajevskin katsanto ilahtui ja suurella uteliaisuudella nosti hän kiikarin silmällensä. Hetken kuluttua lausui hän: "minä luulen, että se on Döbeln, tuo mies, jolla on musta vanne otsan ympäri, hän on peloittavin kaikista vihollisistamme. Hän ja Adlercreutz puhuvat keskenänsä. Siitä syntyy varmaan joku rohkea liikunto. Jos Adlercreutz olisi ollut yksinänsä, olisimme jo aikaa sitten olleet täydessä

tappelussa. Ah! katsos tuota! Döbeln järjestää väkensä umpijoukkoon. Lempo vieköön! Hän tekee rynnäkön patteriamme vastaan. Käskekää rakuunarykmentin asettua riviin ja rynnätä hänen päällensä sivulta, niin pian kuin hän tulee niin liki patteria, että sen tykit ulottuvat häneen".

"Porilaisilla on sotainen ryhti, sitä ei kukaan voi kieltää", virkkoi eräs ajutantti, joka myöskin pitkäsilmillä oli katsellut umpijoukkoa. "Majuri Gek on päällikkönä ensimmäisessä eli Ruoveden komppaniassa".

"Hän, jonka piti saaman kirje vaimoltansa tuon suomalaisen talonpojan kautta?"

"Juuri hän".

"Kuinka hänet tunnette, hyvä Nefnef?"

"Kulkeissamme Tampereen lävitse näin siellä hänen vaimonsa ja tyttärensä. Silloin kuulin myöskin niin paljon hänestä puhuttavan, että olen kysynyt jääkäreiltämme, kuka hän on. Te hyvin tiedätte, että olletikin jalkaväki tuntee toinen toisensa".

Döbeln'in prikaati tuli nyt alas kunnaalta ja seisahtui Suomalaisten tykistön eteen, joka samassa vaikeni. Neljäs prikaati Cronstedt'in komennolla liittyi myöskin joukkoon ja tuli alas tielle. Mutta siitä oli tällä erällä poissa Savon jääkärit, jotka nyt seisoivat varajoukkona metsän rinnassa, vaikka heidän toivonsa oli vielä päästä tappeluun ennen sen loppua.

Cronstedt'in priikaati rupesi liikkumaan. Ensiksi marssivat Karjalan jääkärit jonossa molemmin puolin tietä. He lähenivät juoksujalassa Venäläisten kartessi-tulen lävitse. Tappelu tuli ankaraksi ja jok'ainoa Karjalan luoti harvensi vihollisen tykkiväkeä. Sev'in jalkarykmentti läheni nyt vaihettaaksensa laukauksia jääkärien kanssa, ja joukko rakuunia karkasi täydessä laukassa Savolaisia vastaan, jotka, kuten jo sanottiin, varaväkenä seisoivat metsän rinnassa ja nyt ojennetuilla pajuneteilla ottivat ryntääjiä vastaan. Mutta turhaan rakuunat liikuttivat raskaita sapeleitaan. Yksi laukaus Karjalan jääkärien kiväreistä kohtasi heidän sivuansa ja pellon sarka, jossa Tuoni tällä kertaa teki runsaan niitoksen, peittyi kaatuneilla ja haavoitetuilla, hevosilla ja miehillä. Tiheä savupilvi peitti tämän osan tappelutannerta.

Rajevski lähetti 24:nen jääkäriykmentin Vlastoff'in johdatuksella auttamaan rakuunia. "Tuo on juuri Suomalaisten tapaista!" huusi hän. "He ahdistavat keskijoukkoamme niin suurella rajuudella, että sen kautta itse joutuvat turmioon. Nefnef, riennä vasemmalle sivulle! Anna sen liikkua eteenpäin, niin joutuvat he kahden tulen keskelle!"

Ajutantti kiiruhti pois, mutta kohta sen perästä huomasi Rajevski liikunnan, joka hämmästytti häntä. Kivärinlaukauksia kuului näet juuri siltä taholta. Nyt havaittiin, ettei Döbeln, niinkuin ensin luultiin, seurannutkaan Cronstedt'in prikaatia, vaan että hän oli eronnut sivulle ja riento-askelin karannut Rajevskin vasemman sivujoukon päälle Isokylän edessä. Täydessä laukassa riensivät urhoolliset Porilaiset ruispellon lävitse. Heitä seurasi tykistönsä. Yksi komppania jääkäreitä samosi edellä ja Venäläisten patteri ei ehtinyt laukaista enemmän kuin kolme latinkia tykkiä kohden, kun jo jääkärit kaatoivat tykkimiehet kumoon. Demidoff'in ja Azov'in rykmentit asettuivat järjestykseen itse kylässä. Kenraali Demidoff ja Turtschaninoff ottivat komennon niiden yli. Demidoff kiiruhti ojennetuilla pajuneteilla ryntääjiä vastaan; Turtschaninoff asetti väkensä huoneisin molemmin puolin tietä. Mutta Döbeln'ia ei mikään voinut hillitä. Majuri Gek Ruoveden komppanian kanssa hyökkäsi ensiksi Demidoff'ia vastaan. Ainoastaan hetkeksi pidätettiin he. Venäläisten rivit notkistuivat ja kun jälkimmäiset Suomen komppaniamat tulivat ensimmäisen avuksi, heitettiin Venäläiset kumoon, yksi osa lävistettiin pajuneteilla, toinen taas pakeni täydessä laukassa huoneisin, jossa heidän kumppaninsa, Azov'in sotamiehet, ottivat heidät vastaan. Nyt alkoi vilkas ampuminen kaikista akkunoista ja ovista, mutta Döbeln'in prikaatilla oli tärkeämpi määrä. Viipymättä he heittäytyivät Demidoff'in rivien päälle, pitkin tietä, vaikka siellä täällä mies kaatui heidän joukostansa ja kuolleenä jäi lepäämään heidän jalkainsa alle, taikka puolikuolleenä vetäytyi ojaan.

Rajevski lähetti useampia ajutantteja käskyllä Perm'in rykmentille kiiruhtamaan sinne varajoukosta. Mutta he tulivat myöhään. Ainoastaan Nefnef, joka oli myötänsä temmannut osakunnan keisarin henkikasakkeja, ennätti perille, kun prikaati jo lähestyi kylän loppupuolta. Hän karkasi Porilaisten päälle, mutta nämät paikalla heittivät kasakit kumoon. Kivärin laukaus toiselta komppanialta, joka kohta oli heittäytynyt ensimmäiseen riviin, täydensi kasakkien häviötä. Yksi luoti lävisti kaulan Nefnef'in hevoselta, niin että se kavahti pystyyn. Väkevä käsi tarttui samassa Nefnef'in jalkaan ja heitti hänet ojaan. Kaatuessaan kohtasi häntä voittajansa hymyilevä silmäys. Se oli Gek itse. Kun Nefnef nousi ylös, käänsi eräs kapraali kivärinsä suun häntä vastaan, mutta Gek puhutteli kapraalia, kivärin suu kohosi ja luoti siitä lensi erään pakenevan kasakin pään läpi. Prikaati lähti kohta eteenpäin.

Vasta silloin pysähtyi Döbeln, kun hän oli ehtinyt sillalle, joka oli virran ylitse. Siihen asetettiin tykit ja

pataljonat levisivät molemmille puolille niiden suojeluksi. Vilkas tykistö tuli alkoi kohta sinne päin rientävien joukkojen päälle.

Koska Rajevski nyt näki vasemman sivujoukkonsa voitetuksi ja myöskin itsensä estetyksi Vaasaan menemästä, ei hänellä ollut muuta pakopaikkaa, kuin Salmiin. Hänen synkkä silmänsä katsahti vielä kerran savulta peitettyä tannerta, joka oli ikäänkuin kuolleilla kylvetty. Kolkolla äänellä antoi hän käskynsä ajutanteille, sekaantuneet joukot järjestyivät taas ja paluumatka alkoi. "Sano Kullneffille", lausui hän, "että hän puolustaa Liuhtaria, niin kauan kuin mahdollista. Meidän on tunkeminen lävitse, vaikka Adlercreutz oikeallakin sivulla olisi estänyt meitä. Käske Kullneffin sytyttää kylä tuleen. Se on ainoa neuvo pelastukseemme".

Venäläisten tykistö kuormaston kanssa vetäytyi sillä tiellä, joka oli tehty suopeltojen ylitse, Liuhtarin taakse. Jalkaväki seurasi perässä tiheissä joukoissa. Cronstedt'in prikaati valloitti Lapuan kylän, niin pian kuin Venäläisten tykistö oli siitä marssinut pois. Karjalan jääkärit hyökkäsivät sen perään, mutta Grodnon ja Volhynian pataljonat, jotka olivat Rajevskin jälkijoukkona, ottivat heitä urhoollisesti vastaan. Vaikka jääkärit herkeämättä häiritsivät ja haavoittivat heitä, marssivat he kuitenkin hyvässä järjestyksessä ja seisahtuivat ainoastansa laukaistakseen kiväriänsä, joita marssiessaan olivat ladanneet. Tie palavan Liuhtarin taakse oli pakenevien turvapaikka. Siinä heitä vaan työläästi voitiin hätyyttää.

Onnellisesti päästyänsä suopellon taa sanoi Rajevski kenraali Demidoff'ille: "Kiittäkäämme onneamme, että Adlercreutz tuli niin innokkaaksi, että unhotti estää meitä tältäkin tieltä. — Mutta Tiistenjoen vuorensolassa tahdon häntä pidättää".

II.

Liuhtarin palo.

Liuhtarin kylä oli täynnä Venäläisten haavoitettuja. Tappelun riehussa Lapualla eneni heidän lukunsa runsaasti. He lepäsivät olkien päällä kylän pirteissä, jotka asukkaat olivat jättäneet tyhjiksi. Epätoivo ja tuska kuvautui nääntyneiden sotamiesten kasvoilla, sillä he kärsivät kipua ei ainoastaan haavoistansa, vaan myöskin puutteesta ja näljämästä.

Kylän etevin pirtti oli määrätty upsiereille. Suomalaisten pirtit ovat varsin avarat ja puhtaat. Takka, jossa valkea palaa päreissä, on oven sivulla. Uunin piipun siasta on seinissä reppäniä, noin neljä kyynärää lattiasta. Katto ja seinien yläpuoli ovat savusta pikimustat, mutta alapuoli on pesty valkoiseksi. Tällaiset pirtit eivät siis suinkaan ole niin huonoja, kuin luulisi. Mutta siinä huoneessa, jossa nyt Venäläisten haavoitetut upsierit lepäsivät, oli suuri lohkare takasta revitty alas; muuten niin valkoiset seinät olivat verellä tahratut.

Tähän pirttiin toi kaksi kasakkaa vangitun Paavo Nissisen. Hän seisahtui oven ääreen, sidotuin käsin, ja katseli sitä viheliäisyyttä, joka oli hänen edessään. Vihan tunto vankeudestansa ja kansallisvaino isänmaansa sortajia vastaan eivät vielä olleet sammuneet hänen sydämessään, mutta yhtä suurella uteliaisuudella, kuin ylpeydellä silmäili hän vaikeroitsevia vihollisia.

Eräs saksalainen jäsenlääkäri satoi par'aikaa haavoitettuja. Hän oli punaposkinen, lihava ukko rehellisellä katsannolla. Sidottuansa muutaman kasakki-upsierin haavan, meni hän Paavon luokse ja kysyi, oliko hän haavoitettu. Paavo ei ymmärtänyt sanaakaan hänen kysymyksestään, mutta toinen kasakeista, jotka olivat vartijoina, ilmoitti, että hän oli vanki. Tohtori viittasi Paavo istumaan rahin päähän oven sivulla. Äänettä vanki teki lääkärin käskyn jälkeen.

Kauan ei viipynyt, ennenkuin ovi taas aukeni ja eräs sotilas astui sisään. Se oli Kullneff. Hän tervehti ystävällisellä nyökkäyksellä lääkäriä ja katseli ympärillensä. Ne, joilla vielä oli tajua tuntea häntä, kohtasivat hänen silmäystänsä hyväntahtoisella hymyllä, mutta toiset myrisivät kamalilla hourauksilla raakoja sanoja hampaittensa välissä. Kullneff ei ollut tottumaton tällaiseen näkyyn, vaan kääriytyi huolettomasti takkiinsa ja rupesi levolle haavoitettujen viereen. "Tohtori", sanoi hän samassa, "antakaa minullekin rohtoja! Mutta jos eivät ne ole hyvän makuisia, heitän ne takaisin vasten kasvojanne".

"Oletteko haavoitettu" kysyi tohtori ihmetellen.

"Noh, sepä on hauska nähdä. Eihän se vaan liene pajunetin pistämä haava, sillä nuot riivatun Suomalaiset käyttävät pajunettiensa niin kelvottomasti, että harvoin päästävät vaivaisia sotamiehiämme hengissä pois. Suomalaiset ovat raakaa kansaa, joille ei ole siitä kyllä, että haavoittavat vihollisiansa ja ottavat heiltä aseet pois. He käyvät aina hengenkin perään. Sentähden saammekin alituisesti enemmän kuolleita, kuin haavoitettuja".

"Mitä pakisette, tohtori?" huusi Kullneff. "Minä käyn kyllä vapaana, aina siitä asti kuin Adlercreutz Siikajoella kielsi väkeänsä minua ampumasta. Suomalaiset tuntevat minut hyvin ja minä tiedän aivan varmaan, ett'ei yksikään heistä lähetä laukausta päälleni. Minä en tarvitse mitään Riian palsamia, tohtori! Mutta vähän karvasta sisällisesti, ymmärrättekö?"

"Vai niin, evesti Kullneff!" sanoi tohtori. "Tässä saatte pulloni. Mutta jos jätätte vähän jällelle, kiitän teitä."

Kullneff otti vastaan tarjotun pullon, joi siitä aika ryypyn ja viittasi eräälle kasakille, joka heitti viitan hänen päällensä. Sen perästä nukkui hän aivan levollisesti kärsiväin ja kuolevain kumppaniensa keskelle.

Paavo oli hiljaisella tarkkuudella katsellut tätä kohtausta, joka hänestä oli niin eriskummainen. Hän vetäytyi nurkkaan, johon tohtori oli käskenyt häntä, ja salasi sidotut kätensä selkäänsä taa. Vaikka hän istui liikkumaton, ilmoittivat kuitenkin hänen vilkkaat silmäyksensä, että hänessä liikkui levottomia mietteitä ja rohkeita tuumia. Molemmat kasakit, jotka niinkuin kaksi uskollista koiraa seisovivat oven pielessä, eivät jättäneet häntä silmänräpäystääkään näkyvistä.

Pari tuntia kului, joll'aikaa tappelu riehui ulkopuolella kylää. Kivärien ja tykkien jyrinä ei kuitenkaan mitään vaikuttanut sotaan tottuneisin upsiereihin ja heidän lääkäriinsä. Mutta jokaiselta uudelta haavoitetulta, joka verisenä kannettiin pirttiin ja jätettiin tohtorille, kysyttiin, mitenkä tappelu muodostui. Kaikki kuului alussa hyvältä. Mutta viimein kannettiin ajutantti Nefnef sisään. Hän toi sen sanoman, että Venäläisten vasen sivujoukko oli ympäri piirretty ja voitto sentähden vihollisilla.

Tämän kuultuansa hyppäsi Kullneff ylös, pudisti ja ojenteli itseänsä, kirosi muutamat kerrat ja kysyi sitte Nefnef'iltä, oliko totta, mitä hän puhui. Tämä kertoi nyt juurta jaksain Döbeln'in liikkeestä. Kertoessansa veti hän takin päältänsä ja antoi lääkärin tutkia niitä loukkaamia, jotka hän oli saanut hevosen selästä pudotessaan. Kuultuansa tämän kertomuksen syöksi Kullneff ulos ja käski kasakkeja seuraamaan itseänsä.

Paavo liikahti väkevästi, nähdessään vartijain menevän pois, mutta hän pidättyi kohta ja loi silmänsä Nefnef'iin. Tämän sisässä näkyi vielä kiehuvan harmi ja viha turhasta rynnäköstänsä Porilaisia vastaan. Hänen loukkaamansa eivät olleet vaarallisia, jonka vuoksi hän heittäytyi alas Kullneff'in sialle vähän levähtääksensä, ennenkuin seurasi pakenevaa sotajoukkoa, jonka hän tiesi tulevan noutamaan haavoitettuja, ennenkuin se lähti tappelutanterelta.

Mutta samassa huomasi Nefnef Paavon. Hän katseli häntä tarkkuudella, hyökkäsi sitte ylös ja tarttui hänen kaulukseensa. "Mitäs täällä tahdot?" kysyi hän suomen kielellä.

Äänettä näytti Paavo sidotut kätensä.

"Tämä on erhetys", huusi Nefnef. "Hän pitää vietämän toiseen pirttiin, siihen, jossa vangit ovat. Kuka on hänet tänne tuonut? Mutta odota, luulen tuntevani miehen. Kuule, talonpoika, etkös ole Tampereelta kotoisin?"

"Kurun kappelista", vastasi talonpoika.

"Minä näin sinut rouva Gek'in luona", pitkitti Nefnef. "Sinä palvelet häntä!"

"En, herra", sanoi Paavo. "Minä en palvele ketään muuta, kuin Jumalaa ja kuningasta".

"Oletko talon omistaja?"

"Olen".

"Sinä tulit rouvan hevosten kanssa, kun hän ja hänen tyttärensä pakenivat Kuruun?"

"Omien hevosteni kanssa".

"Vai niin! Olet siis varakas talonpoika. Missä talosi on?"

"Kurussa".

"Sen olen kuullut. Mutta onko se järven rannalla, vai liki Gek'in virkataloa?"

"Vankaveden rannalla, majuri Gek'in ja vältvääpeli Roth'in virkatalojen välillä".

"Mitä tietä veit naisväen, kun he Tampereelta pakenivat?"

"Erästä metsätietä".

"Sinä tiedät siis semmoisen. Hyvä! Yksinänsäkö naiset ovat talossa?"

"Majuri Gek'in veli on siellä myös".

"Hyvä! Sinä jätät tähän, siksi kuin tarvitsen sinua. Sinä tulet oppaakseni, ja ensimmäinen niskoittelemine tai petollisuus, jota osoitat minua vastaan, saattaa luodin kallosi lävitse."

Tämän sanottuaan veti Nefnef taskustansa terserolin ja piti sitä Paavon otsaa vastaan; mutta tämä katseli huolettomasti uhkaavaa Venäläistä. Nefnef pisti aseensa takaisin taskuun ja käski Paavon taas istua nurkkaan. Hän totteli sanaakaan hiiskumatta, ja Nefnef heittäytyi jälleen olkivuoteelle. Mutta tarkempi katselija olisi helposti huomannut, että talonpoika, vaikka hän näkyi istuvan alallansa, oli täydessä toimessa sidottujen käsiensä kanssa selän takana.

Kauan ei viipynyt, ennenkuin tappelun etäisempään meteliin pirtin ulkopuolella rupesi sekautumaan erinomainen humina ja rätinä, joka kuului likemmältä. Paavo kuunteli sitä tarkkuudella. Muut läsnäolevaiset eivät näkyneet huomaavan sitä. Viimein nousi Nefnef ylös ja katseli ympärillensä. Myöskin tohtoria häiritsi se hänen toimissaan haavoitettujen kanssa. "Mikä eriskummainen melske tämä on, herra majuri?" sanoi hän lopuksi. "Kuuluu ikäänkuin valkea olisi valloillaan".

"Niin", vastasi Nefnef nauraen. "Kenraali on varmaankin käskenyt syyttää kylä tuleen, suojellakseen paluumatkaansa".

"Mutta, hyvä Jumala", huusi lääkäri, "kuka korjaa haavoitettut?"

"Katsokaamme perään", sanoi Nefnef ja aukasi oven. Punainen valkean loisto välähti samassa pirtin sisään ja useampia huoneita nähtiin ilmiliekissä. "Istu alallasi, talonpoika!" jatkoi Nefnef, silmällensä levotonta Paavo. "Jos liikahdat paikaltasi, ennenkuin annan sinulle luvan, saat luodin otsasi läpi. Sinun pitää auttaman meitä haavoitettuja pois viemään".

Nefnef meni ulos ja sulki oven perästänsä, mutta haavoitettujen Venäläisten seassa nousi hurja liikunto. Ne, jotka jaksoivat, nousivat ylös ja raappivat kokoon kapineitansa. Enemmän haavoitettut vaikeroitsivat kovin ja tunnottomat sairast pitkittivät hourauksiansa. Tohtori otti takin yllensä ja valmistautui sairaitansa seuraamaan. Hän näytti niille, jotka voivat käydä, mitenkä heidän piti käyttämän kiväriänsä sauvojen asemesta ja nojautumaan kasakkikeihäitä vastaan. Kaksi kuolevaa nostettiin parille, jotka pikimmittain oli tehty aseista ja vaatekappaleista.

Lopuksi tuli Nefnef takaisin suurella kiiruulla. "Joutukaa!" huusi hän, "meillä ei ole mitään miehiä avuksemme. Meidän täytyy itse pelastaa itsemme, miten parhaiten taidamme. Talonpoika, ota tuo upsieri selkääsi ja seuraa meitä nopeasti!"

Paavo totteli kohta ja nosti Venäläisen selkäänsä. "Mitä!" sanoi Nefnef, "kuka on aukaissut siteesi? Onko tohtori sen tehnyt?" Mutta hän ei saanut mitään vastausta, vaan viheliäinen joukko raajarikkoja, haavoitettuja ja kuolevia tunki ulos ovesta. Kurjimmat jätettiin, heidän parkunastaan huolimatta.

Koko kylä seisoj jo ilmitulessa. Tiellä, leimuavien huoneitten välillä, juoksi, ryömi ja makasi haavoitettuja Venäläisiä, jotka tuskallisesti parkuivat apua. Moni sitomus aukeni onnettomien ponnistuksista, moni väsynyt raukka vaipui alas ja tukehtui savusta, mutta vielä useammat, joitten valitukset osoittivat heidän kipuansa, jäivät huoneisiin ja paloivat sinne.

Nefnef tuli haavoitettujen upsierien ja lääkärin kanssa ulos tielle, mutta täällä piiritti heitä liekki joka haaralta. "Talonpoika! näytä meille paras ja lyhyin tie täältä", huusi hän ja veti esiin terserolinsa.

Paavo katseli hetken ympärillensä; sen perästä näytti hän kahden palavan pirtin välissä jokseenkin leveän tien. "Tuossa käy tie metsää kohti", sanoi hän. Kohta riensi kurja joukko sinnepäin. Nefnef viipyi talonpojan kanssa viimeiseksi.

Mutta juuri kun nämät molemmat olivat ehtineet pirttien väliin, heitti Paavo yhtäkkiä kuormansa maahan. Ennenkuin Nefnef tiesikään, lensi terseroli liekkien sisään ja Paavon voimakkaat kädet tarttuivat häneen kiinni.

"Herra, nyt olen minä käskijä!" sanoi Paavo. "Jos et nyt tottele minua, heitän sinut tuleen. Missä ovat vangit, joista äsken puhuit? Seuraa minua heti paikalla heidän pirttiinsä!"

"Se on jo ilmitulessa. Heitä ei enää voi pelastaa".

"Joudu sinne heti paikalla! Ja jos eivät he tule pelastetuiksi, niin tiedä, herra, että sinunkin viimeinen hetkesi on läsnä".

Siitä rajuudesta, jolla Paavo piti hänestä kiinni, huomasi Nefnef, ettei uhkaus ollut leikkiä. "He ovat tuossa tuvassa, jonka katto äsken syttyi tuleen".

Paavo päästi vankinsa hetkeksi, ottaaksensa häneltä pois muut aseet, jotka hän kaikki viskasi palamaan. Käsivoimassa tiesi hän olevansa Venäläistä niin paljon vahvemman, ett'ei mitään vastustusta voinut edes kysymyksenään tulla. Molemmat kiirehtivät nyt mainittuun pirttiin.

Ovi havaittiin olevan ulkopuolelta niin suljettu, että melkein mahdottomalta näytti sitä aukaista. Mutta Paavo käski Nefnef'in seisoa alallansa ja siitä vakuutetuksi tullaksensa, satoi hän vyöllään hänen kätensä kiinni. Sen perästä riensi hän eräältä kaatuneelta Venäläiseltä muutaman askelen päässä noutamaan sapelia. Tällä aseella kiskoi hän oven auki. Paavo syöksi sisään. Siellä lepäsi useampia Suomen talonpoikia, jotka Venäläisten tavan mukaan tällä sotaretkellä olivat sidotut yhteen parittain, selät vastatuksin ja jalat kiinni köytetyt suuriin, raskaisiin puupölkkyihin. Iloinen hälinä keskeytti sen kolkon hiljaisuuden, jolla talonpojat olivat odottaneet hirmuista loppuansa. Köydet katkaistiin Venäläisen sapelilla. Ja sittekuin ensiksi vapautetut olivat auttaneet muita, kiirehtivät kaikki ulos palavasta pirtistä.

Valkea oli kuitenkin enentynyt kaikilla puolin kylää, niin että tulen kekäleitä katoista lensi ympäri ja koko tie oli peitetty kipinöillä ja kiehtovalla savulla. Niin pian kuin ensiksi ulos rientävät talonpojat huomasivat Nefnef'in ulkopuolella, tarttuivat he häneen kiinni ja tahtoivat vihoissansa heittää hänet tuleen. Mutta nuori Paavo tuli samassa ja irtautti myöskin hänen sidotut kätensä. Paavon käskystä ottivat talonpojat hänet väliinsä ja koska he paremmin kuin kukaan muu tunsivat tiet kylässänsä, kiirehtivät he nyt siitä pakenemaan.

He juoksivat nopeasti palavien nurkkien välitse, jossa kurjain, huoneisin suljettujen huudot kuoleman kamppauksissaan sekautuivat liekkien rätinä. Mutta tässä ei ollut aikaa auttaa, jos rääkätyillä talonpojilla olisikin ollut mieli tukahuttaa luonnollista kostonhimoansa. Sydämeen juurtuneella mielikarvauksella seurasi vangittu Nefnef voittajiansa. Ehdittyänsä ulkopuolelle kylää, seisahtuivat talonpojat ja katsoivat takaisin palavia asuinpaikkojansa. Heidän terävillä kasvoillansa havaittiin enemmän vihaa, kuin surua. He eivät mielellään olisi ottaneet osaa siihen tuimaan taisteluun, joka riehui heidän kotoseitunsa ympärillä, mutta Venäläisten väkivaltaisuus pakoitti heitä siihen. He olivat lähettäneet vaimot, lapset ja vanhukset sekä hevoset ja karjan metsän kaukaisimpiin lymyypaikkoihin. Venäläiset olivat kiduttamalla tahtoneet pakoittaa heitä tunnustamaan, mihin olivat tavaransa kätkeneet, ja sentähden vangitsivat he heidät. Mutta nyt, kun Paavo oli heidät pelastanut, ei heillä ollut halua kauemmin viipyä, ja jos eivät mielineet tulla Venäläisten piinattaviksi, eivät he myöskään kovin halukkaasti tahtoneet lähteä Suomen armeijaa seuraamaan ja sen kuormastoa kuljettamaan koko viisikymmentä peninkulmaa kodista, niinkuin usein tapahtui.

Talonpojat antoivat Paavolle kättä ja katosivat sen jälkeen nopeasti metsään. Mutta Paavo päätti viedä Nefnef'in Suomen sotajoukkoon. Molemmat menivät sentähden toiselle haaralle.

Liuhtarin kylän ja suopeltojen välillä kulki polku, jota myöten Paavo tahtoi kiiruhtaa Lapualle, jossa Suomalaiset nyt olivat. Nefnef astui äänetönnä hänen vieressänsä. Sillä tiellä, jonka Venäläiset olivat tehneet suon ylitse, oli vilkas liike. Tiheissä parvissa, mutta nopeilla askelilla kiiruhtivat Venäläisten joukot metsään päin. Volhynian rykmentti, joka oli jälkijoukkona, oli kahakassa Porilaisten kanssa, jotka nyt ajoivat takaa pakenevia. Nefnef katseli levottomin silmin milloin maanmiehiänsä, milloin voimakasta kuljettajaansa. Eräässä männikössä, jonka lävitse polku kulki, näkyi äkisti vilahukselta muutamia Venäjän jääkäreitä. Paavo seisahtui heti, mutta Nefnef huudahti kovin. Tämän kuulivat jääkärit. Paavo otti häntä niskasta kiinni ja sanoi: "Herra, käänny kohta takaisin kanssani. Jos kerran vielä äänen päästät, on henkesi loppunut!"

Mutta Nefnef teki vastustusta pidättääksensä Paavoja, kunnes jääkärit ehtivät perille. Koska Paavo huomasi, ettei hän niin pian voinut vetää perässään vastahakoista vihollista, nosti hän väkevällä kädellä hänet ylös maasta, katsoi häntä terävästi silmiin ja sanoi: "Kentiesi vielä kerran satumme yhteen, herra! Silloin et ole kouristani pääsevä". Niin sanoen heitti hän hänet polulta eräasen kuoppaan muutamien pensasten väliin ja kiirehti pois. Mutta samassa viuhahti luoti ihan hänen pänsä sivutse. Hän juoksi pois polulta ja läheni palavaa kylää.

Niin pian kuin hän luuli olevansa piilossa savun ja muutamien suurten kivien takana, seisahtui hän, heittäytyi alas maahan ja katsoi taakse päin. Jääkärit auttoivat Nefnef'iä kuopasta ja taluttivat häntä alas tielle Venäläisten armeijaan, mutta kaksi heistä rupesi ajamaan Paavoja takaa.

Että nämät olivat hänet huomanneet, näkyi siitä, että uusi luoti kimmahti erästä kiveä vastaan aivan

hänen kasvojensa vieressä. Kohta sen jälkeen seisoivat myöskin toiset jääkäriä, jotka olivat juossut esiin toisten seisahtaessa ja ampuessa, hänen vieressään ja käänsivät kivärin suun hänen rintaansa vasten. Paavo tiesi, että ei armoa ollut odottamistakaan ja päätti sentähden myydä henkensä niin kalliista, kuin taisi. Nopeasti tarttui hän pajunettiin ja väänsi kivärin sivulle, niin että laukaus lensi ohitse. Sitte hyökkäsi hän vihollisensa päälle, otti häntä kiinni kainaloista ja heitti hänet voimakkaalla kädellä kumoon. Ladattuaan kivärinsä kiirehti nyt toinen jääkäri esiin, mutta kun Paavo nähdään vikkelyydellä vierähti maassa kumppani käsissään, ei hän uskaltanut ampua. Hän päätti käyttää pajunettiansa. Mutta juuri hänen kohottaessaan kiväriä pistääksensä Paavo, päästi hän sen ja keikahti maahan. Luoti oli mennyt hänen päänsä läpi.

Paavolla ei enään ollut mitään hätää jälle jääneen vihollisensa kanssa, vaan hän nousi ylös, laski toinen polvensa hänen rintansa päälle ja otti häneltä pois kaikki aseet. Hänet näin voitettuaan tuli vähäinen vakojoukko Porilaisia.

"Sinäkö se olet, Roth?" sanoi Paavo, lähestyen päällikköä ja antaen hänelle kättä, sillä aikaa kuin sotamiehet ottivat kiinni Venäläisen.

"Minä, rakas Paavoni! Olemme tänäpänä aika lailla pieksäneet vihollisia", vastasi päällikkö. "Mitä toimituksia sinulla nyt on ollut?"

"Minun piti viemän kirjettä majuri Gek'ille hänen rouvaltansa", kertoi Paavo, "mutta Kauhavan joen yli mennessäni otti minut kaksi kasakkia kiinni ja vei Venäläisten kenraalin luokse. Siellä otettiin kirje minulta pois. Sitte minua vartioittiin yhdessä useampien Venäläisten upsierien kanssa Liuhtarin kylässä. Niitten joukossa oli majuri Nefnef, joka, niinkuin ehkä tiedät, oli majoitettu rouva Gek'in luona Tampereella. Kylän syttyessä tuleen ja meidän pirtistä ulos käydessämme, sain Nefnef'in kiinni, otin häneltä aseensa ja pakoitin häntä näyttämään minulle, missä talonpojat olivat vankina. Mutta tiellä tapasimme vihollisen jääkäriä, jotka vapahtivat hänet ja varmaankin olisivat lopettaneet päiväni, ellei et sinä juuri vaaran hetkenä olisi minut pelastanut. Mutta missä on majuri Gek?"

"Hän on Lapuan kylässä kenraali Adlercreutz'in tykönä", vastasi vaanjunkkari Roth. "Jos käyt polkua eteenpäin, niin tapaat miehiämme, jotka näyttävät sinulle, missä hän on".

Vaanjunkkari pudisti vielä kerran talonpojan kättä ja marssi eteen päin pitkin palavaa kylää. Paavo seurasi polkua, siksi kuin kohtasi yhä suurempia joukkoja ja neuvottiin toisesta toiseen. Näin tuli hän eränsä hyvin rakettuun taloon, joka oli pappila ja johon Suomalaisten kenraalit olivat kokountuneet. Yksi vartijoista, joka seisoivat ulkopuolella, ilmoitti talonpojan pyynnön, että Paavo Nissinen pyysi puhutella majuri Gek'ia.

Hetken kuluttua aukeni sen salin ovi, jossa kenraalit istuivat. Majuri Gek itse kurkisti ulos ja sanoi: "Terve tultuasi, rakas Paavoni! Tulet ihan kuin kutsuttuna, antamaan meille koko joukon tietoja. Astu sisään, astu sisään!"

III.

Maatalo Kurussa.

Eräällä ihanalla lehtiniemellä Vankavedessä oli vähäinen talo niin yksinänsä, että olisi sopinut eräkkään lymyapaikaksi. Ainoastaan polku, jota myöten vaan käyden taikka ratsastaen saattoi kulkea, meni sinne Kurun kappelista. Mutta niillä leveillä vesillä, jotka levenevät sisä-Suomessa, taisivat tämän vähäisen talon veneet kulkea mihin ikään tahtoivat.

Muutamana kauniina kesä-iltana istui mainitun niemen päässä mies ongella. Hän oli pitkä ja laiha varrellansa, hyvässä asussa, joka osoitti, että ei hän ollut talonpoika. Hänen silmänsä olivat terävät ja katselivat kolkolla levottomuudella ympärilleen. Muuten näkyi hänen kasvoillansa se kamala muoto, joka on omituinen vanhoille kuuromykyille.

Takapuolella häntä helähteli, hänen toki kuulemattansa, suloinen nuori ääni, joka lauloi yhtä Franzén'in runoelmaa. Nuori tyttö astui esiin lehtipuiden välistä ja läheni vanhaa kalastajaa. Hän taputti häntä hiljaan olkapäälle ja teki muutamia merkkejä, joihin toinen vastasi. Hän kokosi kalanpyydyksensä ja saaliinsa seuratakseen tyttöä. Mutta samassa seisahti hän äkisti ja viittasi salmea kohden, joka yhdistää Vankaveden Paloveden kanssa. Siellä näkyi vene. Levottomana sota-aikana antoi

jokainen uusi esine pelon ja huolen ainetta. Vaihetettuansa muutamia merkkejä kuuromykan kanssa juoksi tyttö pois.

Kauan ei kuuromykkä ollut katsellut pientä venettä, ennenkuin tyttö kolmen muun naisihmisen seurassa tuli takaisin. Vanhin niistä, toisten äiti, oli kookas ja voimakas varreltaan ja näkyi olevan luotu soturin vaimoksi. Rohkeus ja uljaus säihkyi hänen silmistänsä. Hänen tyttärensä olivat kaikki kauniit ja jokaisella oli omituisuuksia, joista on vaikea sanoa, mikä oli parahin. Vanhin, Amalia, oli solakka, sinisilmäinen, kahdeksantoista vuotinen neito, jonka koko olennessa havaittiin viehkeä lempeys. Keskimäinen, Rosina, oli vuotta nuorempi ja ensi katsannossa hyvin vanhemman sisarensa muotoinen; mutta tarkemmin katsottua huomaittiin pian, että hän oli vartevampi sekä luonnoltansa hilpeämpi ja vilkkaampi. Nuorin, Fredrika, oli kymmenvuotinen lehakka, joka päiväkaudet vaan lauloi ja telmi, sillä kelläkään ei ollut sydäntä nuhdella tätä suloista lasta.

Tämä vähäinen joukko katseli levottomalla tarkkuudella veneen lähenemistä ja vetäytyi sill'aikaa takaisin päin niin paljon, että tuli piiloon puiden taakse. Kuuromykkä, jolla oli erinomaisen tarkka näkö, teki äkisti meriin, joka osoitti iloa. Naisväki, joka tuli hänen ympärillensä, näytti hilpeillä liikkeillä uteliaisuuttansa. Fredrika, joka paraimmin ymmärsi hänen merkkipuhettansa, lausui: "Setä sanoo sen olevan Paavon, joka tulee veneessä".

"Paavo"! huusivat kaikki ihastuksella.

Äidin katsanto oli myöskin ensin ilahtunut, mutta hän rauhoittui pian. "Se on tuskin luultavaa", sanoi hän. "Mutta jos lankoni näkee oikein, tulee Paavo takaisin asiaansa toimittamatta. Kuinka olisi hän Vaasasta tai Uudesta-Kaarlepyystä ehtinyt tänne niin pian?"

"Oh!" virkkoi Rosina, "Paavo kiirehtii kyllä. Hän on niin rohkea ja nerokas, että sitä, joka viivyttää häntä, kun hänellä on asia toimitettavana Amalialle, sitä olisi hauska nähdä".

"Ottipa Paavo pyssynkin myötänsä", sanoi Fredrika; "ett'ei hän vaan ryhtyisi sotaan, hän, joka niin vihaa Venäläisiä, varsinkin häijyä Nefnefiä, ett'ei hän suinkaan malta olla heihin kajoomatta".

Amalia katsahti levottomin silmin nuoreen sisareensa. Sitte sanoi hän huolettomalla äänellä: "minulla on sama ajatus, kuin Rosinallakin. Paavo kyllä varoo itsensä. Muuten en ollenkaan ymmärrä, mitä Fredrika tarkoittaa Nefnefiillensä. Eihän Paavo ole häntä edes nähnytään, taikka, jos hän sen on tehnyt, tapahtui se vaan yhden ainoan kerran pikimmältään".

"Paavo raukka!" sanoi Fredrika. "Hän on varmaan haavoitettu. Minä mielestäni näen jotakin punaista hänen päällänsä. Hänen mekkonsa on varmaan verinen".

"Mitä sanot?" huusi tulisesti Amalia, unhottaen huolettoman äänensä.

"Mutta mitenkä voit sen nähdä niin kaukaa?"

Fredrika purskahti nauruun.

"Ole vaiti!" sanoi äiti, pidättäen kujeellista hymyä, joka varsin hyvin kaunisti hänen muuten vakaisia kasvojansa.

Kuuromykkä oli sill'aikaa suurimmalla tarkkuudella katsellut puhuvia. Omituinen ja eriskummainen surkuttelevaisuuden muoto kuvautui äkisti hänen kasvoillensa ja hän taputti ystävällisesti Amalian kättä. Mutta tämä punastui ujosti.

"Mutta, äiti, kuinka oikeastaan on sodan laita?" kysyi Fredrika.

"Sen saamme varmaan tietää, saatuaamme tietoja isältä", vastasi äiti. "Jumala suojelkoon häntä! Kentiesi vaikka sill'aikaa, kuin te tässä seisotte ja laskette leikkiä, luoti jo on kohdannut hänet. Lapset, lapset! minä tulen niin surulliseksi ja levottomaksi".

"Äiti, äiti! älä vihastu minuun!" huusi Fredrika ja kääri pienoiset kätensä äidin ympäri. "Minä en ollenkaan mitään pahaa tarkoittanut. Rukoilemehan me Jumalaa joka päivä isämme edestä, miks'ei Jumala häntä suojelisi? Häijy sota! Tiedättekö äiti, minä rukoilen Nefnefin edestä. Tuleehan vihollistensakin edestä rukoilla. Ja kyllä minä tiedän, että Nefnef on vihollisemme, vaikka hän antaa minulle sokerileipää ja venäläistä mesikakkua".

"Fredrika parka!" sanoi äiti ja suuteli häntä. "Sinä et kuitenkaan voi ilahuttaa minua. Suokoon Jumala, ett'ei tämä olisi mikään paha aavistus, joka nyt hämmästyttää minua!"

"Ei, ei! rakas äitini", lausui Amalia. "Minun luuloni on peräti toinen. Paavo tuo meille iloisen sanoman, sen saatte nähdä".

Kuuromykkä teki pian useampia merkkejä, jotka Fredrika selitti: "Paavo soutaa kaikin voimin. Hän ei ole haavoitettu, se näkyy hänen väkevistä soudustansa. Hänellä ei ole laukkuansa. Se ehkä on veneen pohjalla".

Nyt rupesi naisväki selittelemään arveluitansa laukusta, niistä kirjeistä, jotka siinä olivat ja kirjeiden sisällyksestä. Heidän levoton odotuksensa tuli ilmi tällä tavoin, kunnes Paavo tuli niin liki, että hän käänsi itsensä, katsoakseen paikkaa, missä nousisi maalle. Hän huomasi silloin levottoman joukon rannalla, ja teki merkin, johonka naiset ilohuudolla vastasivat.

Paavon tultua rantaan, rupesi naisväki kyselemään kirjettä. Mutta hän ei ollut heitä kuulevinaan, vaan otti aivot sisään veneeseen ja valitsi sauvojen kädessä parimman valkaman. Äiti koetti saada tyttöjänsä vaikenemaan, mutta se ei tahtonut luonnistua. Paavon kasvoilla loisti tyytyväisyys, sillä aikaa kuin hän suurimmalla tarkkuudella ja vähimmättäkään kiiruutta pani veneessä kaikki paikallensa ja viimein hyppäsi maalle. Sen perästä kiinnitti hän veneen ja vasta sitte kuin kaikki, jota hänen merimiehenä tuli tehdä, oli toimitettu, otti hän lakin päästänsä ja tervehti ensin kuuromykkää, sitte naisia. Lopuksi otti hän esiin kirjeen, jonka hän antoi äidille.

Ottaessaan vastaan tämän todistuksen siitä, että miehensä eli ja oli kohdannut hänen sanansaattajaansa, ei hän voinut hillitä kyyneliänsä. Myöskin tyttärihin tarttui tämä hänen liiketuksensa ja heidän silmänsä kyyneltyivät. Paavo katseli tätä kohtausta melkein ihmetellen, mutta hänen rintansa kohosi väkevästi ja todisti, että hänenkin sydäntänsä liikutti väkevät tunteet.

Niin pian kuin äiti vähän oli rauhoittunut, aukasi hän kirjeen ja kaikkein silmät kääntyivät häneen. Kirjettä lukeissansa vaihtelevat monet erilaiset mielenliikunnot hänen vakailta kasvoillansa. Hän näkyi hämmästyneeltä, iloiselta, murheelliselta, vuoroitellen.

Viimein lausui hän: "Vihollinen on jälleen tullut voitetuksi Lapualla. Nefnef oli vähällä tulla ammutuksi. Isä ei ole aivan kaukana. Hän lähetetään Ruoveden kirkolle. Venäläisten armeija vetäytyy takaisin Tampereen kautta".

Amalian katsanto muuttui, tämän sanoman kuultuansa. "Me olemme siis, Jumalan kiitos, turvassa", sanoi hän. "Jos hätä rupeisi ahdistamaan, voimmehan silloin päästä Ruovedelle".

"Se on mahdotonta, että Venäläiset etsivät meitä täällä", virkkoi äiti. "Tänne ei mene yhtäkään tietä ja heillä kyllä on tärkeämpiä asioita ajatella, kuin meitä häiritseminen".

"Niin", sanoi Fredrika, "heillä ei suinkaan ole paljon aikaa, kun tulevat ajetuiksi jälleen kotiin Venäjälle".

"Hm", virkkoi Paavo:

"Alku työn kaunistaa,
Lopussa kiitos seisoo".

Äiti katsoi terävästi häneen. "Mitä tarkoitat, Paavo?" kysyi hän. "Etkös luule, että Suomalaiset voittavat, niin että pääsemme julmasta vihollisesta?"

"Minä luulisin paremmin käyvän", vastasi Paavo, "jos saisimme tehdä oman tahtomme mukaan. Minä en ymmärrä herrojen konstillisia ajatuksia, mutta sen tiedän, että jos me talonpojat saisimme kivärejä ja luotia ja ruutia ja jokainen tekisi, mitä voisi, niin ei suinkaan ainoakaan Venäläinen tulisi takaisin maahansa.

Tulee mies meren takainen,
Ei tule turpehen alainen".

"Sinä toivot liian paljon, rakas Paavo", sanoi äiti. "Etkös usko, että herrat, joilla komento on, semmoisia parimmin ymmärtävät? He tietävät kyllä, miten kaikki pitää järjestettävän. Mutta eihän käyne niin helpoksi ajaa pois näin mahtavaa ja väkevää vihollista".

"Saamme nyt kerran nähdä, mitä voidaan tehdä", lausui Paavo. "Tällä kerralla onnistui saada kenraali Adlercreutz'in myönnytys meille talonpojille, toimittaaksemme myös jotakin".

"Mitäs sanot, Paavo?" kysyivät naiset yhtä haavaa.

"Aikovatko talonpojat ottaa osaa sotaan?" kysyi äiti.

Paavo ei vastannut mitään, mutta hänen silmissänsä näkyi rohkeutta ja ynseyttä.

"Jumala varjelkoon meitä!" jatkoi äiti. "Venäläiset varmaan polttavat vihoissaan kaikki, mitä

kohtaavat. Minua aavistaa, että koko maa tulee ryöstetyksi ja hävitetyksi. He eivät suinkaan säästää ketään. Me tunnemme heidät kyllä vanhastansa. Mihinkä olen ottava turvani lasteni kanssa? Jumala taivaassa, auta meitä!"

"Suusta Jumalan korvaan,
Armon kanssa ulos tulkoon!"

vastasi Paavo. "Mutta sinä voit olla huoletti, rouva, kunnes minä sanon. Vaanjunkkari Roth on saanut käskyn johtaa meitä ja vältvääpeli Spof tulee myöskin oleskelemaan näillä seuduilla vähäisen komennon kanssa. Niin kauan kuin yksikin meistä on hengissä puolustamme teitä. On kuitenkin paras olla valppaana. Sitä ei voi tietää, mitenkä käynee, kun Venäläiset näkevät itsensä piiritetyiksi. Sinä kentiesi olet oikeassa, aavistaessasi ryöstöä ja murhapolttoa. Mutta sodan aikana täytyy kärsiä, mitä ei voi välttää.

Kirjava keto kesällä
Ihmisen ikä kirjavampi!"

Kaikki vaikenivat hetkeksi. Viimein huusi Fredrika: "Mutta Paavon pitää kertoman meille, kuinka hän kohtasi isän. Emmekö saa kuulla sitä, hyvä äiti?"

"Käykäämme sisään kaikki", sanoi äiti. "Paavo tarvitsee vähän virkistystä. Me emme voi häntä kyllin kiittää. Hän on uskaltanut mennä hengen vaaraan edestämme".

Paavo silmäili pikaisesti Amaliaa, mutta tämä ei katsonut ylös. Fredrika juoksi esiin tarttuakseen Paavon käteen ja siinä kiinni riippuaksensa, ja koko seura läksi ylös taloon.

Tämä vähäinen virkatalo, jonka majuri Gek oli vourannut kruunulta, oli rakennettu paikkakunnan tavan mukaan. Vähäisessä pytingissä, joka oli salvattu honka hirsistä ilman mitäkään laudoittamista tai muuta ulkonaista kaunistusta, oli kaksi pientä huonetta ja kyökki. Pytingin ympärillä oli kaikilla puolin suuria koivuja ja leppiä, jonka vuoksi ei mitään varsinaista pihaa löytynyt. Kohta vieressä oli tavallinen pirtti, jossa palvelusväki asui. Mutta etevin rakennus oli suuri, oivallinen navetta vähän matkan päässä eräällä mäellä, jonka ympärillä kasvoi aika honkametsä. Koko talo oli niin piilossa, että ainoastaan savu, joka nousi sen piipuista metsän ylitse, saattoi ilmoittaa vedellä kulkeville, että ihmisiä asui paikalla.

Tuskin oli seura astunut sisään ja ehtinyt istuutua, kuullaksensa Paavon kertomusta, kuin Fredrika huusi, että joku outo lähenei puiden välissä. Kaikki kiiruhtivat akkunaan.

"Se on oiva kappalaisemme, pastori Cygneus", sanoi Fredrika. "Rosina on tänäpäpä näyttänyt niin mieltävältä ja ollut niin harvapuheinen, ikään kuin olisi muuttunut nieriäiseksi. Saas nähdä, tuleeko hän nyt iloisemmaksi".

Rosina lyödy näpsähytti hilpeää sisartansa, joka nauraen juoksi äitinsä selän taa. Muuten niin vakaisen Amaliankin suu myhähti.

Pastori, joka oli nuori, sivistynyt mies, tuli sisään suurella kiiruulla. Tervehdettyään naisväkeä ja Paavolle kättä annettuansa, sanoi hän: "Antakaa anteeksi, että tuon ikävän sanoman. Mutta Venäläiset lähenevät. Minä tuskin luulen, että täällä enään on hyvä kauemmin viipyä. Venäläiset ovat voitettu Lapualla ja vetäytyvät nyt takaisin Tampereelle. Yksi osakunta seuraa vesijaksoja ja on jo tullut Kuruun. Jumala tietää, eivätkö kasakit löydä tietä tännekin, vaikka talo on etäällä. Minä olen kiiruhtanut tänne, keskustellakseni herrasväen turvallisuudesta".

"Ah, hyvä pastori", vastasi rouva, "äskän juuri sain iloisia sanomia mieheltäni. Hän on komppiansa kanssa Ruovedellä. Me aiomme lähteä sinne".

"Se ei ole mahdollista maisin", lausui pappi. "Kasakit ovat valloittaneet koko tien, tunkeissansa aina Kurun kappelinkirkolle. Ehkä Paavo tietänee jotakin neuvoa?"

Jokaisen silmät kääntyivät nuoreen talonpoikaan.

Hän mietti hetken aikaa, sitte sanoi hän: "Minä mielestäni pidän paraimpina kohta lähteä vesille. Minä tiedän, että vaanjunkkari Roth ja vältvääpeli Spof ovat muutamien veneiden kanssa Muroleen salmassa. Jos kerran vaan pääsemme sen lävitse, on tie avoinna aina Ruovedelle".

"Neuvo on hyvä. Se on parasta", sanoi pappi. "Minä seuraan herrasväkeä. Paavo ja minä soudamme, niin käypi matka joutuisammin. Mutta meillä ei totisesti ole aikaa liiaksi. Minä en tiedä, kuinka likellä kasakit olivat jälissäni".

"Joutukaa, tytöt!" huusi äiti. "Pankaa vähän vaatteita myttyyn, niin laitan minä jonkunlaisen

eväskontin. Mutta missä rengit ovat?"

Tytöt kiiruhtivat aukaisemaan kaappeja ja kistuja; äiti toi ison vakan ruokahuoneesta. Samassa tuli palvelusväki, muutamia renkejä ja pari piikaa. Viimeiseksi mainitut kiiruhtivat auttamaan naisia, sill'aikaa kuin rengit hakivat aseita. Kirveitä ja karhunkeihäitä, paitse puukkoja ja muita teräkaluja, joita Suomalaisilla aina on vyöllä, oli otettu esiin. Paavo otti yhden majurin jahtipyssyistä. Mutta hän ei löytänyt ruutia, jonka vuoksi hänkin otti kirveen.

"Kasakit, kasakit!" huusivat rengit. Laukaus kuului samassa karjapihalta. Kohta lensivät kaikki talon asukkaat rannalle, paitse kuuromykkä. Rengit ottivat hänen käsiinsä kiinni, vetääksensä häntä myötään, mutta hän irtautui väkisin, päästi kamalan parun ja kiirehti takaisin taloon. Rengit eivät uskaltaneet kauemmin viipyä, vaan jättivät hänet ja kiirehtivät rantaan.

Mutta siellä kohtasi pakenevia yhtä odottamaton, kuin hämmästyttävä näky. Kymmenen suurta kirkkovenettä, täynnä venäläisiä jääkärejä, laski juuri nyt rannalle. Venäläisten päällikkö jäi vähän kauemmaksi, sill'aikaa kuin väki toisista veneistä nousi maalle tiedustelemaan. Ihmisiä rannalta havaittuansa päästivät Venäläiset laukauksen. Naisväki huudahti ja vetäytyi palkollisten kanssa puiden suojaan.

Paavo yksinensä pysyi pelästymättömänä. Hän käski renkein kohta heittää pois kaikki aseet ja kielsi heitä millään tavalla vastustusta tekemästä. Pappi oli samaa mieltä kuin Paavokin ja tarjoutui puhuttelemaan Venäläisten päällikköä. Vaaleina ja tuskasta vapisevina odottivat naiset kohtaloansa nöyryydellä ja kärsivällisyydellä. Äiti kielsi tyttöjä erkanemasta hänestä.

Sill'aikaa kuin pappi meni rantaan, kohdataksensa vihollisia, ja merkiksi rauhallisesta aikeestaan viittasi valkoisella nenäliinallansa, palasivat muut seurasta takaisin asuinhuoneeseen.

Kuuromykkä seiso i hmetteleväisenä ovesa ja hänen kasvoistansa näkyi, että jotakin merkillistä liikkui hänen sydämessään. Hän ei enää, niinkuin ennen, kohdannut tulijoita ystävällisellä katsannolla. Hän meni vaan niin paljon sivulle, että pääsivät käymään sisään.

Vähän ajan kuluttua tunki muutamia ryysyisiä kasakkeja laihojen hevosten selässä oven eteen. He kurkistivat levottomin silmin ympäri ja uhkasivat keihäillään molempia miehiä. Paavo otti lakin päästänsä ja kumarsi. Kuuromykkä tirkisti heihin julmasti. Yksi kasakeista ratsasti akkunan alle ja katsahti sisään. Mitä hän raoilla sanoillansa virkkoi ymmärsivät ainoastaan hänen kumppaninsa, mutta siitä tuli se, että kaksi astui alas hevostensa selästä ja lähenei ovea, pamput kädessä. Paavo meni syrjälle, mutta kuuromykkä rupesi vilkkaasti vastarintaan. Toinen jännitti kohta pistoolin. Paavo veti kuuromykän väkisin pois ovesta. Talonpojan nöyryys näkyi lepyttävän heitä ja pistooli pistettiin takaisin vyöhön.

Nyt astui yksi kasakki sisään. Rengit kumarsivat Paavon käskystä, vaikka vastahakoisesti. Toinen piioista tuli samassa ulos huoneesta, kantaen kädessänsä viinapulloa, jonka tarjosi kasakille. Pullo teki kasakissa ihmeellisen vaikutuksen. Silmät rupesivat vilkistelemään ja huulet maiskuttelivat halukkaasti. Hän otti pullon, suuteli sitä ja kätki sen poveensa. Sitte pisti hän päänsä oven lävitse ja katsoi ympärillensä. Huomaittuaan, ettei siellä ollut ketään muita, kuin naiset, jotka istuivat sohvassa, astui hän sisään keskelle lattiaa. Sukkelin silmin katseli hän naisia ja otti sen jälkeen esiin viinapullonsa, josta nielasi muutamia aika lotkauksia.

Naisväen joksikin toinnuttua ensi hämmästyksestään, nousi äiti ylös ja antoi kasakille pari hopearahaa. Kiivaasti tarttui hän niihin ja katseli niitä säihkyvin silmin, sillä välin näyttäen hammasriviä, joka melkeen ulottui toisesta korvasta toiseen.

Pahaksi onneksi havaitsi muuan toinen kasakki, joka oli seisonut akkunan takana, koko tämän kohtauksen. Pampun lyömällä särki hän yhden akkunan ruudun, niin että lasin palaset lentelivät pitkin lattiaa. Sitte pisti hän päänsä sisään ja huusi jotain toverillensa sisäpuolella.

Mutta tämä ei tahtonut jakaa saalistansa. Nauraen nosti hän viinapullon jälleen huulillensa. Siitä seurasi, että kasakit ulkopuolla vähän aikaa pakisivat julmaa kieltänsä ja sitte astuivat alas hevosiltaan, jotka sidottiin kiinni puihin. Koko tuo ilkeä parvi, kumminkin kymmenen tai kaksitoista kappaletta, tunki huoneeseen. Mutta nyt he käyttivät väkivaltaa. Rengit porstuassa lykättiin sinne tänne ja pari heistä, jotka eivät kasakeista näyttäneet kyllä nöyryiltä, saivat maistaa pampun huimauksia.

Kuuromykkä uhkasi vihollisia nyrkillänsä. He vastasivat häntä lyöden ja pieksäen. Rengit näyttivät toki sääliänsä ja jalomielisyyttänsä, tullessaan väliin ja vapaehtoisesti ottaessaan vastaan useimmat niistä lyönneistä, jotka olivat aiotut onnettomalle.

Paavo yksinensä pysyi nöyränä, vaikka alituisesti vaihteleva kasvojensa murre näytti vihan vimman raivoovan hänen sisässään.

Tällä tavoin kohdeltuansa renkejä tunkivat kasakit sisälle huoneisiin. Täällä partasuiset viltit suoraan hyväilivät ja suutelivat piikoja.

Sisähuoneessa seisoivat vielä ensimmäinen kasakki, katsellen erinomaisella uteliaisuudella kaikkia kapineita. Kuultuaan toveriansa hälinän ulkopuolella tempasi hän kursailematta seinällä riippuvan kellon ja muutamia koristimia, jotka olivat piirongilla.

Mutta kauan ei hän saanut yksinäänsä ryöstää. Kumppanit tulivat pian hänen avuksensa. Vähääkään huolimatta tuskastuneista naisista, jotka pysyivät alallansa, mursivat he sapelilla piirongin auki ja kaikki sen sisällys: naisten vaatteita, kaulaliinoja, koristimia y.m. katosi heidän avaroihin housuntaskuihinsa. Mitä he enimmin, vaikka turhaan hakivat, oli rahaa. Yksi kasakki kääntyi rouvaa kohden, tehden muutamia merkkiä, ikäänkuin lukeaksensa rahaa. Mutta tämä pudisti päätänsä, selittääkseen, ett'ei häntä ymmärtänyt. Kasakki uudisti merkkiänsä ja lausui muutamia inhoittavia sanoja, joiden merkitystä naiset yhtä vähän ymmärsivät, kuin hänen viittauksiansa. Lopuksi heilutti hän pamppuansa pään ylitse. Neuvottomasti huudahtaen peitti Amalia käsillään silmänsä. Kasakit nauroivat.

Juuri silloin näkyi Paavo ovelta. Hänen kasvonsa olivat tulipunaiset harmista ja koko hänen ruumiinsa vapisi. Mutta hän kumarsi nöyrästi, niinkuin ennenkin, ja astui sisään.

Ensimmäinen kasakki otti sill'aikaa esiin viinapullonsa ja tarjosi sitä Amalialle. Arvattavasti oli se hyväntahtoisuutta raakalaiselta, mutta tämä poisti hänet inholla. Kasakki tarjosi hänelle vielä kerran pullon, mutta Amalia kielsi jälleen. Nyt vihastui kasakkikin ja heilutti pamppuansa. Rosina kääri tuskallisesti kätensä sisaren ympäri ja katsoi rukoilevaisena kasakkiin. Mutta uhkaava lyömä lankesi. Se ei kuitenkaan kohdannut tyttöä, vaan Paavo, joka nopeasti oli hypähtänyt väliin. Kasakki, arvattavasti pitäen mukavampana lyödä talonpoikaa, kuin heikkoa tyttöä, antoi hänelle vieläkin pari huimausta. Paavo puri hampaitaan, mitäkään sanomatta, mutta hän likisti nyrkkejensä niin kovin yhteen, että veri tuli kämmeneen.

Pian olivat kasakit repineet esiin kaikki, mitä huoneessa oli irtanaista. Peili kullatuilla raameilla, joka riippui seinällä, temmattiin alas ja särjettiin lattiaa vastaan, jonka tehtyä raamit tutkittiin. Havaittuansa niiden olevan ainoastaan puusta, löivät he ne pirstaleiksi. Sohva, jossa naiset olivat istuneet, vedettiin paikaltansa. Kate tutkittiin ja väännettiin vyöksi, jonka yksi retkaleista kohta kääri ympärillensä. Matrassi hakattiin sapelilla poikki. Pari sänkyä revittiin auki, patjat ratkottiin rikki ja höyheniä lenteli, niinkuin ryöppyävä lumisade, ympäri huonetta. Mitä enemmän hävitettiin, sitä enemmän kasvoihin hävityksenhimo. Ruokahuone oli pian murrettu auki. Juomatavaroilla oli hyvä menekki, mutta ruoka heitettiin huolettomasti ympäri, sittekuin ensi nälkä oli suurella ahnaudella sammutettu.

Koko tämän kohtauksen kuluessa seisoivat Paavo naisten vieressä, jotka huomasivat hänen olevan ainoan suojelijansa. Amalia katseli häntä kiitollisilla silmäyksillä ja koki kaikin voimin näyttäytyä huolettomalta. Nuorella Fredrikalla oli kaikista naisista suurin rohkeus. Ynseällä ylenkatseella katsoi hän kasakkien raivoamista eikä näkynyt huolivan edes silmäykselläkään pyytää armoa. Rosina katseli taukoomatta levottomin silmin oveen päin.

Kun kaikki irtanaiset kalut huoneessa olivat hävitetyt, kuului laukaus ulkopuolelta. Ikäänkuin parvi jahtikoiria kuuntelee metsästäjän vihellystä, samoin nostivat kaikki kasakit korvansa pystyyn, kuuntelivat hetken aikaa ja syöksivät sitte ulos.

Kauan ei naisilla ollut aikaa miettiä kasakkien äkillistä katoamista, ennenkuin pastori Cygneus Venäläisen jääkäri-upsierin seurassa astui sisään. Papin kasvojen murteessa näkyi syvä murhe. Upsierin katsanto oli tyly. "Kapteeni Suhanoff antaa naisten lähteä Tampereelle", sanoi pappi. "Talo tulee hävitettäväksi. Minä puolestani tahdon vaan muistuttaa jokaisen kristityn velvollisuudesta nöyryydellä kärsiä, mitä Luoja laskee päällemme".

Rouva teki syvän kunnian-osoituksen, johon ei upsieri kuitenkaan vastannut. Katsottuansa ympärilleen kysyi hän ranskan kielellä, oliko kaikki ryöstetty.

"On, armollinen herra!" vastasi vavisten rouva. "Ei", sanoi Fredrika ynseästi ja ylenkatsovalla silmäyksellä. "Minulla on vielä jällellä kultaketjuni!" Hän tempasi ne kaulastaan ja tarjosi upsierille. Tämä punastui ja kääntyi pois, mutta yksi jääkäreistä, jotka seurasivat häntä, kohotti kätensä ja kaappasi ketjut.

"Viekää naiset rantaan!" käski upsieri. "Renki tuossa" — hän viittasi Paavo — "ja joku toinen saavat soutaa. Pappi seuratkoon myötä. Rannalla oli vene, joka luultavasti on talon. Sen saatte ottaa".

Naiset huomasivat, ettei tässä käynyt laatuun sanaakaan vastaan sanoa. Nopeasti kävivät he ulos; Paavo ja pappi seurasivat heitä.

Pihalla oli aika vilinä kasakkeja ja jääkärejä. Jääkärit olivat kasakkeja kohtaan aivan ynseitä, vaikka nämät pitivät itsiänsä heitä paljon parempina. Siinä oli riita ja melske, hälinä ja ryminä, jota ei suinkaan olisi tavattu paremmin järjestetyssä ja kuriin totutetussa joukossa.

Nopeilla askelilla kiiruhtivat naiset näiden viltin soturein ohitse. Tuskin uskalsivat he nostaa silmiänsä ylös, astuessaan vihollisten vartijain sivutse; Fredrika yksinänsä katseli heitä rohkeasti. Katsoessaan takaisin ei hän voinut pidättää ylenkatsovaa hymyä, joka näkyi hänen ynseillä huulillansa. Hän näki, näet, särjetyn akkunan lävitse, kuinka upsieri otti hänen kultaketjunsä pois jääkäriltä.

Ehdittyänsä rantaan katsahti seura vielä kerran takaisin päin. He huomasivat nyt sakean savun nousevan karjapihasta. Samassa ajettiin useampia eläimiä rantaan. Kelvollisin omaisuus näillä seuduilla on karja. Rouvan oli katkera nähdä lehmänsä villiityneinä metelistä ja tuon kirjavan sotamies-lauman näkemisestä, turhaan koettavan paeta metsään. Kasakit ymmärsivät omituisella taidolla pitää niitä koossa.

Kapteini Suhanoff oli antanut sytyttää kaikki rakennukset tuleen. Sitte käski hän kasakkien tappaa eläimet. Se tapahtui keihäänpistoilla ja naisten täytyi kauhistuksella kääntää silmänsä pois tästä hirvittävästä kohtauksesta.

Tapetut lehmät vietiin veneisiin. Sen tehtyä saivat kasakit käskyn pitkittää ryöstöretkeänsä rantaa myöten. Suhanoff käski naisten seuransa kanssa astua veneeseen, johon myös tuli pari jääkäreä ladatuilla kiväreillä. Veneet laskivat sen jälkeen ulos vesille.

Kun tämä pieni laivasto oli päässyt kappaleen matkaa rannasta, nähtiin kuinka tulen valo palavista huoneista liemusi, ikäänkuin auringon lasku puiden välissä, ja kuinka sakea savupöyrre uhkaavan ukkosen pilven kaltaisena kierteli puiden latvoissa. Tämä oli näky, joka tuotti kyyneliä naisten silmiin.

Ilta oli jo kuitenkin tullut ja se lyhykäinen hämärä, joka on pohjan suviyö, rupesi ikäskuin hieno peite levenemään ympäri vesiä ja rantoja. Suhanoff käski väkensä soutaa erästä vähäistä luotoa kohden, jossa hän näki muutamia lampaita kävelevän laitumella.

Äkisti kuiskasi Paavo pastori Cygneus'elle: "Käsketään naisia laskeutumaan veneen pohjaan ja vetämään päällensä kaulaliinoja ja mitä muuta he voivat löytää".

Pappi katsoi kummastuneena ympärillensä. Häntä aavisti, että Paavo mietti jotakin heidän pelastukseksensa ja siinä uskossa, ett'ei kenelläkään ollut rehellisempiä tarkoituksia, kuin tällä rivakalla talonpojalla, eikä myöskään kukaan paremmin ymmärtänyt tämän asian toimeen panemista, teki hän hänen käskynsä jälkeen; naiset tottelivat kohta, paitse Fredrika, joka sanoi, ett'ei hän ollut väsynyt, eikä pelkuri, eikä vilustunut. Paavo ei uskaltanut virkkaa sanaakaan, vaan katsoi painavalla silmäyksellä äitiin, joka sitte käski tytön totella.

Juuri kuin yksi Venäläisten veneistä oli laskemaisillaan luodolle, paukahti laukaus sen pensaista. Yksi jääkäri, joka oli noussut pystyyn, keikahti nurinniskoin veteen. Hänen kumppaninsa koettivat auttaa häntä, mutta uusi laukaus teki niin suuren häviön heidän seassansa, että ne, jotka jäivät henkiin, suurimmalla kiuruulla käänsivät veneet takaisin päin ja yrittivät pakenemaan.

Suhanoff käski kohta veneiden asettua riviin ja väkisin astua maalle.

Tämän huomattuansa katsahti Paavo taaksensa molempiin jääkäreihin, jotka istuivat veneen etukeulassa. Mutta nämät pitivät kivärinsä valmiina ja olivat vielä jännittäneet hanankin. Tässä ei siis aseettomilla ollut ajattelemistakaan mitään vastustusta tehdä. Heidän täytyi olla ainoastaan katsojina, vaikka vävähdys Paavon kasvoissa joka kerta, kuin joku Venäläinen kaatui, näytti kuinka mielellään hän olisi tahtonut kostaa sitä herjausta, jonka hän oli kärsinyt kasakkien pampuista.

Kun kaikki veneet, paitse se, jossa naiset istuivat, olivat asettuneet riviin ja ruvenneet lähestymään luotoa, alkoi sieltä vilkas ampuminen. Venäläiset sousivat kuitenkin eteenpäin ja pian hyppäsivät jääkärit niistä veneistä, jotka veden mataluuden vuoksi eivät päässeet rantaan, veteen ja ryntäsivät luodolle.

"Hakatkää maahan nuot kirottut talonpojat!" ärjyi Suhanoff. "Älkää säästäkö niitä kapinallisia roistoja! Ne ovat pelkkiä hylkiöitä, jotka ynseilevät keisariamme vastaan".

Noin viisikymmentä jääkäreä oli ehtinyt rantaan ja astunut maalle, kun yht'äkkiä pensaista ja savusta rivi sotamiehiä kaikuvilla hurranhuudoilla ja ojennetuilla pajuneteillä heittäytyi heidän ylitsensä, viskasi heidät kumoon ja ajoi heidät takaisin veteen.

"Ampukaa!" huusi Suhanoff. "Ne ovat nuot h—tin Porilaiset. Veneet takaisin!"

Niistä jääkäreistä, jotka olivat astuneet maalle, ei yksikään päässyt pakenemaan. Kaksi venettä oli

miehistöttä. Muut toiset läksivät pikaisesti takaisin veriseltä rannalta. Harmista hurjistuneena katseli Suhanoff tappiota.

Porilaiset vetäytyivät kohta takaisin luodolle. Mutta kauan ei viipynyt, ennenkuin suuri vene pisti niemen sivutse. Siinä oli vähintäänkin kolmekymmentä soutajaa, kaikilla hihnat olkapäiden ylitse ja kalunat hattujen ympäri, ja päälliseksi puoli tusinaa Porilaisia, jotka seisoivat kivärit kädessä, valmiina ampumaan. Pelottavin oli toki vähäinen tykki, joka ojensi mustaa kitaansa etukeulan ylitse.

"Takaisin!" käski Suhanoff. "Veneet takaisin!"

Mutta mainittu suuri vene käänsi majesteetillisesti etukeulansa Venäläisiä vastaan. Sytytin välähti erään sotamiehen kädessä, hän laski sen tukiin sankkireiälle, aika pamaus järähti ja melkeen samassa hetkessä kaatui yhdessä vihollisen veneistä koko rivi soutajia toiselta puolelta.

Suhanoff kehoitti väkeänsä joutumaan. Sen veneen, jossa naiset olivat, käski hän kiirehtiä edelle, sill'aikaa kuin muut vetäytyivät likemmin yhteen, suojellaksensa ja auttaaksensa toisiaan.

Muutamia useampia, vaikka vähempiä veneitä tuli vielä Venäläisiä takaa ajamaan. Mutta ainoastaan ensimmäisellä oli tykki.

Näsijärven tyvenellä vedenpinnalla leveni siis suviyön rauhallisuudessa kaksi vihollista venehistöä. Ne näyttivät olevan melkein yhtä suuret, mutta Suomalaisilla oli kuitenkin voittopuoli, niin hyvin tykkinsä tähden, kuin senkin vuoksi, että Porilaiset olivat tottuneita pyssymiehiä.

Paavon silmät loistivat tyytyväisyydestä koko tappelun aikana, mutta hänen täytyi salata ilonsa. Naiset vapisivat tuskasta, paitse Fredrika, jonka utelias pää alituisesti kurkisti yli veneen partaan.

"Joutukaa, te siellä naisten veneessä!" huusi Suhanoff. "Jos eivät nuot riivatun rengit tahdo soutaa, niin kutittakaa heitä pajuneteillänne. Viekää naiset Tampereelle. Siellä ovat he annettavat komendantille, majuri Nefnef'ille. Mutta pian, pian!"

Kuultuansa tämän käskyn, jonka naisetkin ymmärsivät, päästi Amalia heikon valitushuudon. Mutta jääkärit ojensivat kivärinsä, löivät niillä renkejä selkään ja pakoittivat heitä panemaan kaikki voimansa liikkeelle.

Vähän ajan perästä oli jo vene ehtinyt melkoisen matkan tappelupaikalta, sillä venäläiset vetäytyivät vaan hitaasti takaisin. Silloin nousivat naiset jälleen pystyyn. Surullisesti katsoivat he taaksensa tuota vähää ennen niin rauhallista ja iloista kotia, joka nyt oli hirveäin liekkien vallassa. Tappelun melske kuului yhä kauempaa, kunnes se viimein peräti taukosi.

Parin tunnin ahkeran soudon perästä näkyi vihdoon Tampereen torni ja se pitkä silta, joka kaupungin kohdalla oli kosken ylitse Näsijärven ja Pyhäjärven välillä. Silloin näkyi poltettu maatalo Kurussa ainoastaan punertavana savupilvenä taivaan rannalla.

"Soutakaa tuonne värjärin laiturille!" sanoi toinen jääkäreistä.
"Siellä asuu herra majuri Nefnef".

IV.

Tampere.

Nefnef'in herätti hänen ajutanttinsa, nuori Laptjeff III. Tämä ilmoitti, että kaksi Suhanoff'in jääkäreistä oli tullut tiedoilla eräästä tappelusta vesillä ja että Gek'in perheen naiset olivat heidän seurassansa.

"Laita niin, että naiset saavat yhden huoneen pihalla", sanoi Nefnef. "Sano heille, että minä kohta tulen heidän tykönsä ja lähetä sill'aikaa toinen jääkäri tänne".

Laptjeff vei vapisevat naiset eräasen tupaan pihan toisella puolella, jossa tavallisesti ne talonpojat saivat yösiaa, jotka talvi-aikana tekivät kauppaa talon isännän kanssa. Herra Laptjeff itse ei näyttänyt paljon ystävällisemmältä, kuin se huone, jonka oven hän aukaisi. Naisten siihen sisälle tultua sanoi Laptjeff, että palvelusväki sai mennä, mihinkä tahtoi. "Yhden piian saa naisväki kuitenkin pitää", sanoi hän.

Ilon leimaus välähti Paavon silmässä, koska hän teeskennellyllä kylmyydellä jupisi muutamia sanoja piialle, joka seurasi herrasväkeä:

"Hätä neuvon keksii".

Tämän sanottuaan läksi hän pois pihalta. Ja hyvissä ajoin se olikin, sillä vähän ajan perästä tuli Nefnef itse ulos huoneestaan ja kävi pihalle. Hänen silmänsä säihkyivät ja huulensa vapisivat harmista kohdatessaan Laptjeff'in. "Käske Petrov'in rykmentin, jolla on vartijavuoro, asettaa joka paikkaan kahta vertaa enemmän vartijoita, kuin ennen", sanoi hän, "ja ilmoita heti minulle, jos jotakin tapahtuu".

Kun tämä tyly soturi astui sisään, juoksivat tuskastuneet tytöt äitinsä viereen, joka väsyneenä oli istunut rahille. Vaikka Nefnef oli vihastunut, ei hän ensin näyttänyt tietävän, millä puheensa alkaisi. Hänen harmistunut katsantonsa muuttui myöskin pian pilkalliseksi, kun hän sillä omituisella murteella, josta Viron ja Inkerinmaassa vanhoista ajoista asuvat ruotsalaiset perhekunnat kohta tunnetaan, virkkoi: "Hyvää huomenta, rouvani! Hyvää huomenta, kauniit neitoseni! Saanko kysyä, minkätähden minua niin pelkäätte? Minkätähden pakenitte, minulle jäähyväiset sanomatta, kun viimein Tampereella olin? Saattaako Amalia mamseli olla niin kovasydäminen, ett'ei hänellä ole ainoatakaan ystävällistä sanaa minulle antaa?"

Naiset eivät vastanneet tähän mitäkään. He tunsivat seisovansa loukatun voittajan edessä ja olevansa hänen vallassaan. Fredrika yksinään uskalsi nostaa silmänsä ja katseli Nefnefiä omituisella nenitteleväisyydellä, jota tämän uhkaavat silmäykset eivät voineet kukistaa. "Kah, majuri Nefnef", lausui hän viimein, "minä luulen, että te olette kiukkuisen näköinen. Oletteko meihin vihastunut?"

"Kohteliaisuuteeni olisi sopinut vastata kohteliaisuudella", sanoi Nefnef. "Mutta näettekö, hyvät naiset, minä löysin teidät kuitenkin. Koettakaa nyt tälläkin kertaa päästä pakoon!"

Amalian vaaleat kasvot muuttuivat yht'äkkiä rohkeiksi ja ynseiksi. Hän astui askelen eteenpäin ja sanoi: "Te vihaatte meitä, majuri Nefnef, te vainootte meitä, te teette meidät vangiksenne. Olemmekohan me, heikot naiset, ottaneet osaa sotaan? Jalo vihollinen osoittaisi kumminkin kunniaa sukupuolellemme".

Nefnef näkyi vähän hämmästyvän näistä sanoista. Hän maltoi toki mielensä ja päästyänsä hämmästyksestään sanoi hän: "Mitään onnettomuutta täällä ei ole tapahtunut. Teidän omassa vallassanne on, mitenkä teitä tästälähtien kohdellaan".

"Vai niin", lausui Fredrika, "jos laulan majurille jonkun laulun, saan siis taas sokerileipää ja jos Amalia antaa majurin noukkia kukkia akkunastaan, suutelee majuri hänen käsiänsä. Mutta nyt voin jutella, että kaikki Amalian kukkaruukut lyötiin rikki, kun majurin väki poltti kotimme. Hyvä majuri Nefnef, minkätähden ette itse ollut kanssa sytyttämässä?"

"Ole vaiti, sinä nenittelijä", keskeytti häntä Nefnef. "Ja te, Amalia, muistakaa meidän molempien tilaa. Minä olen teille ilmoittanut tunteen, jota te olette pilkannut ja halveksinut. Minä en ole tottunut vastahakoisuuteen. Paitse sitä on isänne herjannut minua ja sitä en ikänä voi unhottaa. Hän on tätä nykyä yksi vaarallisimpia vihollisiamme. Jos tahtoisinkin, en kuitenkaan voisi osoittaa teille suurempaa armeliaisuutta. Minulla on käsky pitää teitä kiinni ja teidän kauttanne vaikuttaa häneen. Olkaa toki huoletta! Täällä voitte olla turvassa. Vast'edes tahdomme keskustella, olisiko tarpeellista kirjoittaa Majuri Gek'ille vai muulla tavalla käydä yhteyteen hänen kanssansa. Siksi jääkää hyvästi!" Näin sanoen läksi hän kiiruusti pois ja jätti naiset heidän levottomuuteensa ja huoliinsa.

Pihalla tuli Nefnef'in ajutantti taas häntä vastaan. "Herra komendantti!" sanoi Laptjeff, "eräs kasakki on ilmoittanut kenraalin tulon. Hän on täällä heti kohta ja tahtoo kohdata koko päällikkökunnan torilla".

"Minulla ei ole hänelle mitään iloisia sanomia ilmoitettavana", pakisi Nefnef. "Suhanoff'in ei olisi tarvinnut tehdä tuota tyhmää rynnäkkää luodolle. Mutta kuule, Laptjeff! Kutsu kaikki upsierit kokoon, niinkuin kenraali on käsenyt. Anna varustaa se vene, joka toi naiset tänne, ja lähetä se, jonkun luotettavan upsierin johdolla, ulos vesille Suhanoff'ia hakemaan. Sanokaa luutnantti Rodseänkolle, että hän ottaa tätä vähäistä lähetystöä komentaaksensa".

Nefnef meni sen jälkeen torille. Siellä kohtasi hän kaksi kasakkaa, jotka kuljettivat kuuromykkää, majuri Gek'in veljeä, sidottuna hevostensa väliin. Toinen kasakki ilmoitti, ett'ei vanki tahtonut vastata mihinkään kysymykseen.

"Viekää hänet korttieriini Laptjeff'in tykö!" sanoi Nefnef. "Käskekää hänen pieksää sitä uppiniskaista konnaa, kunnes hän saa ääntä suuhunsa!"

Tämän käskyn annettuaan pitkitti Nefnef vaellustansa torille. Sinne tuli pian kaikki ylhäisemmät

upsierit, jotka olivat kaupungissa. He näyttivät kaikki murheellisilta ja keskustelivat kiivaasti, siksi kuin, neljänneksen tunnin kuluttua, kenraali Rajevskin vaunut tulivat paikalle ja niiden seurassa iso joukko upsiereja.

Vaaleana sekä vaivoista ja murheista raskautettuna istui kenraali vaunuissaan. Hänen tervehdyksensä oli kolkko ja upsieristo vastasi siihen äänettömällä kumarruksella. Katseltuaan vähäisen läsnä-olevia astui hän ulos vaunuista ja meni Nefnefin kanssa eräisen huoneesen torin varrella. Ylhäisimmät päälliköistä kutsuttiin hänen luoksensa.

Rajevski käski kenraalien istua ja rupesi sen jälkeen keskustelun aineeksi selittämään heidän tilaansa. "Vihollistemme voiton tähden Lapualla", puhui hän, "olemme takaisin ajatut rantamaasta. Yhdistyksemme ylipäällikön kanssa Turussa on estetty. Sieltä emme enää saa mitään tietoja, mitään käskyjä ja olisimme varsin sisään suljetut näiden laveain vesien keskelle, ell'ei meillä olisi avoinna tie Tampereen kautta saadaksemme apua. Te tiedätte varmaan, hyvät herrat, että ruhtinas Dolgoruki suurella joukolla ja riittäväillä varoilla lähenee meitä. Terveytteni olen peräti kadottanut tällä onnettomalla takaisin-lähdöllä, jonka vuoksi olenkin pyytänyt keisaria määräämään toista päällikköä. Mutta ennenkuin saamme Hänen Keisarillisen Majesteettinsa käskyjä tässä kohdin, haluaisin kuulla ajatustanne nykyisestä tilastamme. Kokoommeko voimamme yhteen Tampereen edustalle, voi lähemmekö takaisin kaupungin lävitse kohdataksemme ruhtinas Dolgorukia?"

Kullneff ja Rosatschkofski esittivät edellistä keinoa. He sanoivat, että ruokavaroja vielä oli jällellä muutamiksi päiviksi ja että viimeinen keino, Tampereen kautta takaisin vetäytyminen, aina oli avoinna. Tätä juuri keskusteltaessa astui ajutantti Laptjeff III sisään ja antoi komendantille erään ilmoituksen.

Tuskin oli Nefnef kuullut sen, ennenkuin kenraali käski hänen antaa tietoa siitä.

"Kapteini Suhanoff", vastasi Nefnef, "jonka lähetin yhden jääkärikomppanian kanssa kymmenellä suurella kirkkoveneellä ylös Näsijärvelle muonaa hakemaan, on siellä kohdannut vihollisen laivaston. Hän koetti nousta maalle eräälle luodolle, mutta osakunta Porilaisia ajoi hänet takaisin. Hän kadotti kuudettakymmentä miestä. Sitte vihollisten laivasto ajoi häntä takaa aina Paavolan ja Uskalin luodoille asti, jotka ovat tästä peninkulman päässä. Siinä seisahtui vihollinen ja kolmella veneellä ja neljälläkymmenellä miehellä pääsi hän tänne".

Kenraalit katsoivat hämmästyneinä toisiinsa. Lopuksi virkkoi Rajevski: "niin kauan kuin Tampere on hallussamme, eivät he kuitenkaan mitään erinomaisempaa voi toimittaa. Minä lähden takaisin pääkorttieriini Alavudelle. Sieltä lähetän yhden rykmentin teille lisäykseksi, majuri Nefnef. Antakaa tehdä patteri salmen rannalle, tuohon sillan päähän! Vihollisen voima vesillä ei voi olla suuri. Tiedättekö, kuka siellä on päällikkönä?"

"Minä en sitä tiedä sanoa", vastasi Nefnef. "Mutta pari kasakkia on äskettäin tuonut tänne Gek'in, tuon rohkean Porilais-majurin veljen. Suhanoff on saanut hänet vangiksi muutamassa talossa metsässä, juuri vähää ennen kuin hän joutui Porilaisten kynsiin".

"Tutkikaa häntä!" käski Rajevski. "Ilmoittakaa minulle, mitä tulee ilmi! Lähettäkää vahvoja kulkuvartijoita sillan yli ruhtinasta vastaan! Kootkaa kaikki veneet ja alukset, jotka vaan löydätte, ja olkaa valppaina! Jos mahdollista, koettakaa saada edes jotakin tietoa Turusta!"

Kenraalin juuri aikoessa sanoa jäähyväiset upsiereille, tuli muutamia vaunuja ratsujoukon kanssa torille. "He ovat tulleet sillan yli", sanoi Nefnef. "Lieneeköhän se ruhtinas?"

Nyt nousi yleinen ilon hälinä. Rajevski meni kohta akkunan tykö. Mutta hänen ennen vaaleat kasvonsa menivät vielä vaaleammiksi, silmäillessään ulos. "Hyvät herrat", sanoi hän, "se on kreivi Kamenski".

Upsierit katsoivat kummastuneina toisiinsa. Rajevskin viittauksesta kiiruhti Nefnef torille kreiviä vastaan ottamaan. Sill'aikaa seurassa arveltiin sinne ja tänne. "Lieneekö etelä-armeija voitettu?" sanoi evesti Demidoff. "Luultavasti ovat Ruotsalaiset nousseet maalle liki Turkua ja kreivi Burhövdén on pakomatalla. Mutta hän saattaa seisahtua Viaporiin. Sitä eivät Suomalaiset niin helposti ota takaisin".

Rajevski oli ääneti. Kun kreivi Kamenski Nefnefin ja useampien muiden upsierien seurassa astui sisään, meni Rajevski kunnioittavalla kohteliaisuudella häntä vastaan. Sittekuin molemmat kenraalit olivat tervehtäneet toisiaan, sanoi Kamenski: "Keisari on myöntynyt pyyntöönne. Hän sallii teidän Pietarissa terveyttänne hoitaa. Minä olen saanut käskyn ottaa päällikkyyden teidän jälkeenne".

"Minä toivotan teille onnea, herra kreivi", sanoi Rajevski kolkolla äänellä, "ja minä pidän Hänen Majesteettiansa Keisaria onnellisena, että hän teissä on löytänyt päällikön suuremmalla nerolla ja paremmalla onnella, kuin minä. Vilpittömässä ahkeroitsemisessä velvollisuuksiani täyttääkseni toivon kuitenkin voivani teidän kanssanne kilpailla. Sallitteko, herra kreivi, että ajutanttini kautta sanon

jäähyväiseni niille uskollisille, jotka eivät minun päällikkönä ollessani koskaan ole epäilleet vertansa vuodattaa, vaikk'ei onni ole vastannut heidän miehuuteensa ja vaivoihinsa?"

"Kuten tahdotte, herra kenraali!" sanoi Kamenski. "Te voitte vielä käskeä, kunnes olette lukenut nämät minun käsky- ja virkakirjani". Hän otti esiin muutamia papereja.

Nämät pikaisesti luettuansa antoi Rajeovski ne takaisin ja sanoi: "asemamme oli vaarallisempi, kuin luulisittekaan, herra kreivi. Meitä sulkee toisella puolella voimakas vihollinen ja toisella ne laveat vedet, jotka kaikin paikoin levenevät täällä keski-Suomessa. Vedet ovat täynnä sissejä ja asukkaiden mielenlaatu on mitä vihollisinta olla saattaa. Jos ei teillä ole suuria apujoukkoja, pelkään, että teidän on peräytyminen Tampereen kautta, josta juuri äsken keskustelimme".

"Ei mitäkään peräytymistä!" vastasi Kamenski. "Ell'emme muulla tavalla pääse eteenpäin, niin käytämme kavaluutta. Eteenpäin pitää sotajoukkojen menemän, muuten olen minä heidät opettava", — hän heilutti kättänsä — "eteenpäin, muuten putsikkaa! Paitse sitä on ruhtinas Dolgoruki 10,000 miehen ja riittävain varojen kanssa tulossa. Hän on täällä parin tunnin perästä".

"Oi, se on hyvä", virkkoi Rajeovski. "Jos hän olisi tullut päivää ennen, herra kreivi, olisi hän löytänyt minut päälle käymässä tämän peräysmatkan siasta".

"Tahdotteko esittää läsnä-olevat upsierit, herra kenraali?" keskeytti kreivi Kamenski.

Kenraali noudatti kreivin käskyä suurella mielenmaltilla. Upsierit näyttivät erinkaltaisia mielenliikuntoja, mutta useimmat eivät voineet salata kaipaustaan ja suruaan.

Kiitettyänsä kaikki läsnä-olevaiset sanoi Rajeovski Nefnef'ille: "viekää minut korttierinne ja antakaa minun levähtää pari tuntia. Minä lähden sitte kohta Pietariin".

Kyynel välkkyi kenraalin silmässä, kun hän kumartaen otti jäähyväiset upsiereiltaan ja meni huoneesta.

Sill'aikaa oli joukko kaupungin asujamia sekä useampia talonpoikia likiseuduilta kokountunut torille katselemaan Venäläisten koreita kenraaleja. Pian tuli yleisesti tutuksi, että uusi kenraali oli tullut päälliköksi ja että paljo apujoukkoja oli tulossa.

Kaupungin viskaali, joka oli kutsuttu uuden kenraalin luokse, tuli pian ulos ja käski kaupunkilaisten ja talonpoikain kohta jättää Venäläisten upsiereille kaikki veneet ja alukset. Talonpojat olivat tuskin kuulleet hänen sanansa, kun jo kiiruhtivat rantaan, jossa heidän veneensä olivat, ja ennenkuin mitään vielä oli ehditty ruveta tekemään heitä estääkseen, olivat he lykänneet veneet ulos. Nopeasti soutaen kiiruhtivat talonpojat pitkän sillan alitse koskelle, ja vaikka se tottumattomista katsojista näytti vaaralliselta, lensivät tottuneet koskenlaskijat pian pois vaahtoavain pyörteiden sekaan ja olivat nyt Pyhäjärven lavealla vedenpinnalla, jossa heitä ei enään ollut mahdollista kiinni saada.

Ainoastaan yksi talonpoika vähäisessä veneessä koki päästä pakoon vastaiseen suuntaan, Näsijärvelle. Hän sousti kiivaimmalla ahkeruudella.

Talonpoikain paetessa kiiruhti useampia Venäläisten jääkärejä rannalle ja sillalle. Myöhäistä oli enään ampua muiden perään, mutta tuo yksinäinen soutaja ei vielä ollut pyssyn kantaman ulkopuolla. "Ampukaa häntä!" huusi eräs jääkäri toiselle. "Se on rouva Gek'in renki". Laukaus pamahti silloin, mutta ei kohdannut.

Majuri Nefnef itse tuli ratsastaen sillalle, saatuaan tiedon tästä kohtauksesta. "Se on vakoja!" huusi hän. "Se heittiö oli ottaa minut vangiksi Lapualla. Käsketään katteini Judenieff'in tuossa paikkaa lähettää kuusinaulainen tykki tuonne värjärin laiturille! Katsokaa, että sitä tähdätään hyvin ja ampukaa häntä, ennenkuin hän pääsee pakenemaan!"

Useampia jääkärejä riensi pois toimittamaan käskyn täytäntöä. Nefnef itse ratsasti sinne, heitä kiirehtiäksensä.

Tykki tuotiin nopeasti laiturille ja joukko sotamiehiä kokountui sen ympäri. Sitä tähdättiin suurella huolella.

Mutta Paavo huomasi vaaran ja rupesi soutamaan epätasaisesti, niin että vene alituisesti muutti suuntaa, jonka vuoksi ei sitä ollut helppo tavata.

Viimein laukaistiin tykki ja luoti lensi hyppien pitkin vedenpintaa.

Kun savu muutaman hetken perästä oli hajounut, niin että laiturilta voitiin nähdä yli vesien, havaittiin talonpojan hattu uivan veneen vieressä, joka näytti tyhjältä. Airot riippuivat irtanaisina, veneen vielä

kulkiessa eteenpäin siitä vahvasta vauhdista, joka sillä oli.

Nefnef käski muutamia jääkärejä menemään eränsen suurempaan veneeseen, joka oli lähellä laituria; tykki vedettiin takaisin. Mutta samassa kohosi talonpojan varsi veneen pohjasta ja airot rupesivat taas vilkkaasti liikkumaan. Venäläiset päästivät yleisen huudon. Tykki tuotiin taas pikaisesti laiturille, mutta ennenkuin ehdittiin uudesti laukaista, ei Paavo enään ollut ammuttavissa.

"Tuolla raskaalla veneellä on mahdotonta häntä enää saada kiinni!" sanoi eräs upsieri.

"Nyt saavat he tietoja koko asemastamme!" huusi Nefnef vihastuneena. "Antakaa sille riivatun viskaalille, jok'ei ymmärtänyt estää tätä harmia, sataviisikymmentä! Vartijat pitää vieläkin enennettämän kahdenkertaisesti. Seuratkaa minua, katteini Judenieff! Tutkikaamme vankianne".

Upsierit menivät sen perästä pois.

Kun Nefnef astui pihalle, jossa hän oli ottanut pääkorttierinsa, kohtasi hänet Rajeovski. "Herra komendantti", sanoi tämä, "minä en voi täällä enää kauemmin olla. Minä en aavistanutkaan kaikkia, mitä nyt olen saanut kuulla. Teillä on naisia vangittuina, te annatte kiduttaa vankia. Päällikkyyteni on loppunut, niin ett'en enää voi teitä käskeä, mutta muistakaa, ett'en ikänä ole antanut teille lupaa semmoisiin. Ennenkuin lähden, tahdon ilmoittaa asian Kamenskille".

"Hän sen jo tietää", vastasi Nefnef; "hänen käskynsä on kovuudella kohdella vakoja".

"Jääkää hyvästi, majuri Nefnef!" pitkitti kenraali. "Minun on alammaisistani vastaaminen, sen tiedän, mutta raaka käytöksenne on minulle ollut peräti tuntematon ja odottamaton, niin että tässä kohdassa olen syytön".

Nefnefiä enää silmäykselläkään kunnioittamatta astui Rajeovski vaunuihinsa ja matkusti pois.

Nefnef katsahti hänen jälkeensä pilkallisella silmäyksellä. "Onnesi tähti", jupisi hän, "on laskenut! Sinä et voi minua vahingoittaa ja Kamenski, sen tiedän, ei ole niin tarkka". Hän meni sisään talliin, joka oli likinnä naisille määrättyä tupaa.

Sen ovi aukesi ja Amalia astui ulos. Kauhistus ja tuska kuvautui hänen muuten niin kauniissa kasvoissansa. Hän kysyi muutamilta sotamiehiltä, jotka seisoivat ulkopuolla, missä komendantti oli. Mutta nämät pudistivat päätänsä ja viittasivat talliin päin, josta kuultiin muutamia kamalia ääniä, ikäänkuin kuolevan eläimen porina. Amalia tahtoi rientää sinne, mutta Venäläiset pidättivät häntä. Turhat olivat hänen rukouksensa ja kyynelensä: he eivät häntä ymmärtäneet.

"Komendantti" oli ainoa sana, jotka he olivat ymmärtäneet ja kertoivat.

Näiden turhain koetusten jälkeen juoksi Amalia kutsumaan ulos muita naisia. Nefnef tuli samassa tallista ja kaikki yhteisesti kiiruhtivat häntä vastaan.

"Armahtakaa setääni!" huusi Amalia. "Mitä on se onneton tehnyt, että häntä niin kidutatte, majuri Nefnef?"

"Vakoja, vakoja!" vastasi Nefnef harmistuneena. "Minä tulen teidän luoksenne toisella kertaa; nyt minun täytyy mennä kenraalin luokse".

Tämän sanottuaan tahtoi hän mennä pois. Mutta rouva Gek heittäytyi polvilleen hänen eteensä. "Kuinka saatatte niin piinata mielipuolta ja kuuromykkää?" huusi hän.

"Te vaan tahdotte minut pettää", vastasi Nefnef, "mutta minä vannon, että hänen täytyy puhua, vaikk'ei hänellä olisi enemmän kieltä, kuin sammakolla".

Kylmyydellä kääntyi hän pois naisista ja meni porttiin päin. Siellä antoi hän muutamia käskyjä ja kävi pois. Hänen käskystään viittasivat muutamat sotamiehet naisia menemään takaisin huoneesensa. Ainoastaan vaivalla saatiin heitä tottelemaan, kun näkivät kyökistä kannettavan talliin muutamia tulisia rautoja.

Koko puolen tunnin, täynnä tuskaa, täytyi poloisten naisten kuulla hirmuisinta parkua, jonka syyn he aivan hyvin tunsivat.

Silloin ratsasti pihalle loistava joukko ratsuväkeä. Nuori mies kalliissa puvussa, rinta täynnä välähteleviä tähtiä, ajoi sen etupäässä. Nefnef seurasi häntä, pää paljastettuna.

Nuori ruhtinas, sillä se oli ruhtinas Dolgoruki, hyppäsi keveästi vaahtoavan ratsunsa selästä. "Minä kohtasin kenraali Rajeovskin", virkkoi hän. "Onko se totta, mitä hän sanoi, majuri Nefnef, että te täällä harjoitatte hirmuisimpia töitä? Tietäkää, että keisari vaatii urhoollisuutta, mutta myöskin ihmisyyttä

sotamiehiltänsä".

Hän meni samassa pytinkiin, johonka Nefnef seurasi häntä.

Naiset olivat akkunan lävitse nähneet tämän kohtauksen. "Se on keisari itse", sanoi rouva Gek. "Se ei voi olla kukaan muu".

"Nefnef oli niin nöyrä häntä kohtaan", sanoi Fredrika. "Hän olisi kernaasti voinut hutkaista Nefnefiä ratsuvitsallaan".

"Hän ei ollenkaan näyttänyt julmalta", lausui Rosina. "Äiti, pyytäkäämme häneltä armoa!"

"Niin", huusi Fredrika. "Osaahan Amalia ranskan kieltä".

Äiti mielti muutaman hetken. "Meillä ei ole muuta neuvoa", sanoi hän. "Meidän on sitä koettaminen. Rohkaise mielesi, Amalia; mene Jumalan nimeen, Hän sinua vahvistakoon!" Näin sanoen syleili hän vapisevaa tyttöä.

Amalian kasvoille kuvautui hyvän aikomuksen jalo muoto ja tunne rohkeudesta ja arvollisuudesta tuotti hienon punastuksen hänen poskillensa.

Ovi avattiin ja hän astui ulos. Mutta vartijat pihalla tahtoivat viedä häntä takaisin. Hän koetti merkeillä selittää, mitä mieli puhua, ja viittasi kiivaasti pytinkiin päin, johon ruhtinas oli mennyt sisään.

"Takaisin!" ärjäsi muuan jääkäri ja kolisti kiväriänsä.

Samassa aukesi akkuna pytingissä. Heleä ääni puhui muutamia sanoja ja jääkäri astui kunnioittavasti syrjään. Amalia kiiruhti eteenpäin.

Ovessa tuli Nefnef häntä vastaan ja pidätti häntä. "Mamseli Amalia", sanoi hän innolla, tarttuen hänen käteensä, "mitä tahdotte ruhtinaalta? Älkää kannelko päälleni, sitä neuvon teille ja sitä teiltä pyydän. Mitä ikänänsä hän sanoneekin, olette ja jätte minun valtaani. Muistakaa se ja puhukaa sen jälkeen!"

Muuten niin heikko tyttö tempasi väkevästi kätensä irti, katsoi häneen vaan *yhdellä* silmäyksellä, mutta täynnä ynseyttä ja arvoisuutta, ja kiiruhti ruhtinaan huoneeseen.

Hänen sydämensä sykki kovasti; uskaliaisuus ja tuska, sekä vaaleus ja punastus vaihtelevat hänen kasvoillansa. Hän laski kätensä sydämelleen, hetkeksi mieltäksensä niitä sanoja, joita aikoi puhua.

Ruhtinas meni häntä vastaan lempeällä ja jalolla katsannolla. Ystävällisesti käski hän häntä mieltänsä rohkaisemaan.

Amalia heittäytyi nyt polvillensa ja kertoi, kyynelten useasti keskeyttäessä hänen puhettaan, mitenkä vanhempainsa koti oli ryöstetty ja kuinka kuuromykkää setäänsä kidutettiin.

Kuultuaan tämän kertomuksen, joka saatti punan nousemaan hänen otsallensa, nosti ruhtinas ystävällisesti rukoilevaa tyttöä ylös ja tarjosi hänelle kätensä, taluttaaksensa häntä alas pihalle.

Tällä kohtasi heitä Nefnef, joka tuli ulos tallista. Hän kumarsi syvästi ja sanoi vapisevalla äänellä: "Armollinen ruhtinas, minä tuln myöhään. Hän on kuollut".

"Te olette murhannut kuuromykän ja mielettömän", virkkoi ruhtinas ja katsoi häneen kauhealla silmäyksellä. "Minulla ei ole täällä päällikkyyttä, mutta minä tahdon puhua kreivi Kamenskin kanssa ja herramme ja keisarimme kanssa. Hän ei tahdo, että upsierinsa ovat pyöveliä. Missä ovat muut naiset?"

Amalia viittasi tupaan ja nämät, jotka akkunasta olivat nähneet koko kohtauksen, kiiruhtivat ulos. Ruhtinas tervehti heitä ystävällisellä kohteliaisuudella ja sanoi: "Tahdotteko jäädä tänne? Minä vakuutan, että olette turvassa. Vai mihinkä tahdotte mennä? Ei kukaan uskalla tehdä teille mitään pahaa, sen voin luvata keisarini nimessä".

Naiset katselivat toinen toisiinsa; äiti puhui muutamia sanoja Amalialle ja tämä selitti nyt ruhtinaalle äitinsä halun päästä erään sukulaisen tykö Karjalaan, niin kauaksi kuin sotaa kesti.

"Onko teillä hevosta?" vastasi ruhtinas, "niin tahdon toimittaa teille kenraali Kamenskin luvan ja passin. Missä on kenraali, majuri Nefnef?"

Samassa hetkessä järähti tykin laukaus. Hätärummut pärisivät ja kaikki Venäläiset tulivat liikkeelle. Ruhtinas pudisti Amalian kättä ja hyppäsi taas ratsunsa selkään. Kaikki Venäläiset seurasivat häntä.

Näsijärven rannalle riensivät Venäläisten joukot. Nefnef kiiruhti heitä johtamaan. Värjärin laiturille

tuotiin taas tykki. Järvellä liikkui joukko aluksia, kaikki täynnä sotamiehiä. — Kohta huomaittiin, että suuri joukko aikoi nousta maalle vähän matkaa kaupungista.

Kreivi Kamenski riensi torilta rantaan, jossa ruhtinas Dolgoruki kohtasi hänet. Nämät korkeat päälliköt tervehtivät toisiaan kohteliaasti ja ruhtinaan korkea arvo näytti voittavan itse ylikenraalin vallan.

"Voimamme täällä on liian heikko", sanoi Kamenski.

"Tunnin päästä on koko sotajoukkoni täällä", vastasi ruhtinas; "minä olen kiiruhtanut edelle. Nyt tahdon rientää heitä vastaan ja jouduttaa marssia. Jos oikein näen, saanette kyllä tekemistä siksi, kuin tulen takaisin, niin että vielä voin toivoa päästä tappeluun osaa ottamaan".

"Terve tultuanne, jalo ruhtinas!" vastasi Kamenski. "Kuinka suuri on joukkonne?"

"Noin 6,000 miestä", vastasi Dolgoruki.

"Jättäkää siis tykistönnne sillalle", sanoi kenraali, "ja antakaa ratsuväen kiiruhtaa tuonne tappeluun. Minä huomaan, että vihollinen siellä kokoo voimansa maalle noustaksensa".

"Kuka on Suomalaisten päällikkönä?" kysyi ruhtinas, jo kääntäen hevostansa.

"Minä en tiedä oikein varmaan", oli Kamenskin vastaus, "mutta laivaston päällikkönä lienee amiraali Spuff, vaikka on koetettu luuletella, että hän on ainoastaan vältvääpeli, ja kenraali Rutt johdattaa jalkaväkeä. Että he ovat enemmän, kuin alaupsieria voi kohta nähdä toimituksen voimakkuutta. Tarkk'-ampujat, joita näette seisovan muutamia joka veneessä, ovat noita urhoollisia Porilaisia. Soutajat-sotamiehet lienevät Ruotsista äsken tulleita. Jääkärimme eivät vielä tunne sitä univormua".

Ruhtinas kannusti ratsuaan ja kiiruhti ajutantteinsa seurassa kaupungin lävitse ja pitkän sillan yli. Sieltä saattoi hän nähdä, kuinka vihollisen laivasto rupesi ampumaan Venäläisten joukkojen päälle. Mutta Suomalaisten tuli oli varsin tiukka. Ainoastaan yksi tykki oli heillä työssä. Muuten eivät he näyttäneet tahtovan tulla aivan likelle Venäläisten kiväritulta. Kamenski kuljetti sentähden tykistönsä pitkin rantaa, sillä tavalla tavataksensa vihollisia. Tappelupaikka peittyi pian ruudinsavulla, jonka tuuli ajoi kaupungin ylitse.

Tuskin oli ruhtinas ehtinyt sillan yli, kun pari venettä ruudinsavun suojassa läheni sitä. Muutamia Suomen sotamiehiä hyppäsi siitä ylös sillalle, jonka alla hirvittävä työ nyt alkoi.

Nefnefin korttieri oli liki siltaa. Puoli tusinaa Suomalaisia riensi sinne Paavon johdatuksella. Hän löysi naiset vartijaitta, sillä Kamenski oli koonnut kaikki väkensä rannalle. Paavo ja kumppaninsa olivat eriskummaisesti vaatetetut. Heillä oli hattujensa ympäri leveitä höylänlastuja, jotenka ne kaukaa katsoen olivat sotamiesten kypärien muotoisia. Olkapäiden ylitse kantoivat he, hihnojen siasta kaistaleita männyn kuoresta, valkoinen määhäpuoli ulospäin. Aseina oli heillä keihäitä ja seipäitä.

Paavon silmäys lensi sivumennessä talliin päin, sill'aikaa kuin hän käski naisia kiiruusti seuraamaan itseään. "Tie on meille nyt avoinna", sanoi hän, "vaikka Ruovedelle asti. Sill'aikaa kuin vaanjunkkari Roth muiden talonpoikien kanssa antaa Venäläisille tekemistä, pääsemme ruudinsavun suojassa melkoisen matkan ennalle".

Ilonhuudolla myöntyi rouva Gek tähän ehdoitukseen. Toivo päästä miehensä tykö voitti kaikki muut arvelut. Hän käski tyttäriensä kohta totella ja seurasi sen jälkeen pelastajiansa. Fredrika tarttui tavallisuuden mukaan Paavon käteen ja molemmat vanhemmat tytöt taluttivat äitiä.

Sillalla kohtasi heitä pastori Cygneus. Hän oli sill'aikaa käynyt rovestin luona kaupungissa. Nyt yhtyi hän pakenevain naisten seuraan ja rehellinen Paavo otti hänet vastaan sydämellisellä kädenpudistuksella.

Tuskin olivat naiset astuneet veneeseen, joka kiiruhti ylös Näsijärvelle päin, kun tulenliekkiä leimusi useammassa kohdassa pitkää siltaa. Samana hetkenä tulivat ruhtinas Dolgorukin etujoukot, jotka innolla olivat kiiruhtaneet päällikkönsä jälissä, rannalle.

Ruhtinas itse ratsasti ensinnä palavalle sillalle. Mutta hänen edesssä räjähti samassa hirmuisella pamahuksella sillankaari ilmaan, palavia ansaita lensi kauas ympäriin ja ruhtinaan täytyi kääntyä takaisin. Hämmästyksellä katseli hän palavaa sillanrakennusta. Hetken mietittyänsä sanoi hän: "Tästä emme voi päästä eteenpäin. Koettakaamme pohjoisempaan, saatammeko päästä vesien ympäritse!"

"Me voimme silloin Karjalan kautta tulla Barclay de Tolly'n armeijaan!" vastasi eräs ajutantti. "Mutta sinne on pitkä matka, kumminkin viikon marssi".

"Olkoon menneeksi!" huusi ruhtinas. "Kernaammin kuljen sen matkan, kuin jään tähän joutilaana katsojana, pääsemättä ylitse".

Sillä välin eneni valkea yhä enemmän. Kaikki sillankaaret seisoivat ilmitulessa ja koko rakennus oli ainoana tulisena tukkuna. Viimein riehahti kauhealla jyrynyllä koko tämä tukku alas veteen. Hetkeksi näytti se pysäyttävän veden vauhdin, mutta pian pääsivät aallot voitolle ja heittivät palavat puut ja ansaat alas koskeen, jossa vedenpyörteet sekautuivat savun ja rätiseväin kipinäin joukkoon.

V.

Paavon kotitalo.

Iltapuolella nousi ankara etelätuuli, joka pian kasvoi hirmuiseksi myrskyksi. Pyhäjärven, Näsijärven, Vankaveden ja Visuveden laveilla vesillä aina pohjaisempaan Suomeen asti raivosi myrsky, ja kuohuvia aaltoja loiskui niemiä ja kareja vastaan. Vaahdon seassa Vankavedellä pyrki eräs vene tullaksensa muutaman niemen suojaan. Soutajina oli siinä muutamia suomalaisia talonpoikia ja perää piti rohkea Paavo, joka taitavasti ymmärsi estää venettä kaatumasta. Muut veneet, jotka vaanjunkkari Roth'in johdolla hätyyttivät Tamperetta, olivat eronneet ja nousseet maalle useammille saarille. Valppaat, väsymättömät ja tapaamattomat, pitivät he nämät vedet puhtaina kaikista Venäläisistä ja kuleksivat pitkin rantoja, jossa kaappasivat pois jokaisen venäläisen kurierin, ryöstivät kuormastoja ja löivät vähäisempiä sotamiesjoukkoja. Koottuansa kaikki täällä löytyvät veneet ja alukset ja hävitettyänsä Tampereen sillan, pitivät he tällä tavoin Venäläisten armeijaa piiritettynä. Ainoastaan tekemällä ison kierron saattoivat Venäläiset Iinsalmen kautta auttaa Kamenskia. Mutta Iinsalmelle oli Sandels prikaatinsa kanssa asettunut.

Tampereelta pakenevien naisten oli koettaminen päästä metsiä myöten niin kauas pohjaiseen, ett'ei heidän enää tarvinnut pelätä Venäläisten armeijaa vasemmalla rannalla. Mutta myrsky pakoitti heitä juuri sillä rannalla pelastustansa etsimään. Paavo oli kuitenkin valinnut turvallisen paikan, jossa ei yhtään vihollista ollut. Kurussa, kappaleen matkaa siitä poltetusta maatalosta, jossa majuri Gek'in perhe oli asunut, oli Paavon oma talo. Kun vene, jossa pakolaiset olivat, oli ehtinyt erään niemen sivutse, laski se rantaan muutamien suurten leppäpuiden suojassa. Paavo nousi naisten ja papin kanssa maalle ja muut talonpojat lähtivät taas vesille.

"Viekää vaanjunkkarille terveisiä", virkkoi Paavo, "ja sanokaa hänelle, että huomenna aamulla olen Kurun kirkolla. Jos hän nousee maalle muutamien miesten kanssa ja tulee sinne, saamme vieläkin keskustella. Minä viivyn ainoastaan tämän yön vanhempieni ja siskojeni tykönä".

Tämän hyvästijätön perästä vei Paavo naisensa metsään. Taivasta tavottavien honkain välitse, jossa ei yhtään tietä ollut, ja pensastojen läpi, joita Paavo taitteli tietä raivataksensa, tuli seura muutamaaan taloon, jonka ympärillä oli pari pellonaitausta. Tänne ei vielä yksikään vihollinen ollut osannut tulla, sillä älykäs Paavo oli sulkenut ainoan tien, joka vei taloon parin kallion välitse, sillä tavoin, että oli kaatanut joukon honkia ja tehnyt sysihaudan keskelle tietä, niin että Venäläiset, jos tulisivat sinne, luulisivat tien vievän ainoastaan haudalle. Muuten oli talon ympärillä kaikilla puolin äkkijyrkkiä vuoria.

Paavo astui ensinnä sisään avaraan pirttiin. Siellä istui takan edessä vanha akka ja korjasi valkeaa. Kaksi nuorempaa naista oli ruuan valmistamisen toimessa. Korkeassa sängyssä tuvan peräseinällä lepäsi vanha ukko, jonka harmaa parta välkkyi valkean paistetta vastaan.

Ääneti katseli Paavo ympärillensä ja meni sen jälkeen rahille istumaan. Ei yksikään läsnä-olevista osoittanut ilon tai kummastuksen merkkiä. Mutta toinen naisista, vaihetettuansa silmäyksen Paavon kanssa, meni vieraita vastaan ja talutti heitä rahille.

Ukko käänsi päätään ja katseli tulijoita, akan sytyttäessä pari pärettä, paremmin pirttiä valaistaksensa. Vasta pitkän, jnhallisen äänettömyyden perästä nousi Paavo ylös ja lähenei vanhusta, ottaen käteensä lakin, jota tähän asti oli pitänyt päässään. Vanhus teki nyt muutamia kysymyksiä, joihin Paavo kunnioituksella vastasi. Hän kertoi, näet, viimeisten päivien tapauksista. Vaimot kuuntelivat tarkasti tätä puhetta, vaikk'eivät olleet siitä vaarin ottavinaan.

Kun Paavo jälleen oli istunut rahille, nousi vanha akka ylös; meni rouva Gek'in luo ja antoi hänelle kättä, toivottaen hänelle "Jumalan rauhaa". Rouva Gek vastasi ystävällisesti tervehdykseen, jonka

jälkeen akka kätteli muita naisia ja sanoi heitä tervetulleiksi. Nyt astui pappi, hyvin tottunut maan tapoihin, ukon luokse ja puuttui puheisin hänen kanssansa.

Paavo meni sill'aikaa ulos. Hänen sisarensa levittivät pöydälle ison liinan, jonka valkoiselle pohjalle oli neulottu monenvärisiä ruusuja. Suuri kistu avattiin, josta muutamia hopeapikareita ja pari suurta tinavatia otettiin esiin. Vähän aikaa puhuttuaan naisvierastensa kanssa antoi akka muutamia avaimia tyttärillensä, jotka sen jälkeen aitasta ja ruokahuoneesta toivat mitä parasta talossa oli.

Paavo tuli takaisin aterialle, joka oli oikeita Suomen ruokalajia: lihaa ja kalaa sekä ääretön ruiskakku. Myös otettiin esiin iso, ympyriäinen tinapullo, jossa oli viiniä. Ruualta päästyään meni Paavo ulos ja veti vähän ajan perästä sisään suuren ja pitkän reen. Hänen sisarensa toivat pari samankaltaista ja näihin tehtiin vieraille sijoja peuran- ja karhunnahoista.

Pappi ja Paavo menivät heinälatoon makaamaan.

Suomen talonpojalla on erinomainen voima valvoa. Heinä-aikana, etäisiä suoniittujansa korjatessaan, hän tuskin ollenkaan nautitsee lepoa. Paavo ei ollut kauan nukahtanut, ennenkuin levoton tunne ajoi hänet ylös ja saattoi häntä vaeltamaan metsän lävitse kotinsa ympäri tutkiaksensa, oliko kaikki rauhallista ja luotettavaa. Nuori talonpoika vaelsi perityllä maallaan, joka hetki peläten siinä näkevänsä vihollisia. Tämä maa oli nyt hänen rehelliselle sydämellensä sitä pyhempi, kuin hänen asunnossaan oli vieras, joka hänelle oli kalliimpi kaikkea muuta maan päällä, vaikka tämä tunne hänessä vielä oli himeä ja epäselvä. Paavo oli varustautunut luotipyssyllään, talon kalliimmalla omaisuudella, jonka hänen vanha isänsä itse oli tehnyt ja joka tämän, niinkuin pojankin kädessä, jo oli ollut monen karhun surma. Keveillä askelilla hiipi Paavo kallioin ja honkain välitse ja tuli viimein siihen vuorensolaan, jossa hän niin kavalasti oli sulkenut tien. Tässä laski hän korvansa maata vastaan kuunnellaksensa. Myrsky oli tau'onnut, kaikki oli hiljaista, ainoastaan muutamat oravat karruttivat mäntyjen latvoissa ja yksinäinen rastas viserteli suloista lauluaan. Taivaan-kannen puna ilmoitti lyhykäisen yön loppua. Paavo kiipesi suureen mäntyyn, päivän valetessa nähdäksensä niin kauas ympärille, kuin suinkin.

Hänen tottunut silmänsä ei jättänyt yhtäkään esinettä tarkastelematta. Jokaisen pienimmänkin muutoksen sumussa ja hänelle niin tutuissa puunlatvoissa olisi hän huomannut; ei vähinkään ääni jäänyt häneltä kuulematta. Vankavedellä näki hän veneen, joka laski Kuruun päin, jonka kellotapuli näkyi etäältä puiden välissä. Maanpuolella ei hän huomannut yhtäkään liikuntaa. Hän astui sentähden alas ja läksi kirkolle.

Vaanjunkkari Roth jätti veneensä ja kumppaninsa rantaan ja läksi astumaan määrätylle kohtauspaikalle. Polku vei hänet maantielle, joka tiheän metsän lävitse kulki kirkolle. Yht'äkkiä huomasi hän puiden välissä esineen, joka tarkistutti koko hänen huomionsa. Se oli kasakki. Kohta oli Roth tehnyt päätöksensä. Kasakki oli yksinään, siis oli hän vangiksi otettava. Roth meni suuren puun suojaan, joka seisoi tien varrella ja jonka sivutse kasakin oli ratsastaminen. Hiljaan laski hän kivärinsä pois, jonka latinkia hän ahnehti, sillä Suomalaiset olivat yleisesti ampumavarojen puutteessa. Sitä vastoin veti hän miekkansa.

Kun kasakki tuli likelle puuta, huomasi hän samassa vihollisensa, mutta ennenkuin hän oli ehtinyt käyttää keihästä taikka kääntää hevosensa, karkasi Roth esiin ja pisti miekkansa hevosen rintaan. Sen perästä tarttui hän kiinni kasakin rintaan. Hämmästynyt villi tavotti pitkää pistoolia, joka oli hänen vyössänsä, mutta Roth tarttui hänen käteensä hirmuisella voimalla. Hän ei voinut käyttää aseitaan: tässä kysyttiin siis käsivoimaa. Mutta harteava vaanjunkkari voitti hänet helposti, lannisti häntä parilla nyrkin lyömällä, tempasi hänet irti kaatuneesta hevosesta ja veti häntä perässään vankina.

Varovasti läheni vaanjunkkari kirkkoa. Hän tiesi, että kasakilla, tavallisuuden mukaan, oli kumppani lähellä. Aivan oikein istuikin kirkkotarhan muurin vieressä vakoileva kasakki. Tämä oli jo luultavasti huomainnut jonkun saaliin, sillä äkisti ojensi hän keihänsä, kannusti hevostaan ja riensi eteenpäin. Hänen vauhtinsa pysäytettiin kuitenkin yht'äkkiä ja hänen keikahtaessaan maahan hevosen selästä kuului kova pyssynlaukaus.

"Hm!" sanoi vaanjunkkari itsekseen, "se oli kaiketi Paavo. Ell'ei vaan näillä molemmilla variksilla oisi useampia seurassansa. Ottakaamme selko siitä".

Roth teki sen jälkeen vangille muutamia kysymyksiä kielellä, jonka itse luuli olevan venäjää, mutta josta vanki ei paljon ymmärtänyt. Mutta missä kieli ei riittänyt, siinä tulivat merkit ja liikunnot avuksi. Vaanjnnkkarin lujat nyrkit kehittivät oivallisesti Venäläisen käsitystä. Tämän eriskummaisen tutkinnon kestäessä tuli myöskin Paavo saapuville. Ainoastaan vähäisellä nyökkäyksellä tervehti vaanjunkkari häntä ja pitkitti sen jälkeen temppujaan kasakin kanssa. Pääkohta siitä, mitä hän luuli saaneensa tietää, oli se, että Nefnef vähäisen lähetyksen kanssa oli likitienoossa ja että eräs maanmittari, jonka nimen Roth tunsu, oli Venäläisten oppaana.

Kun vaanjunkkari oli ilmoittanut arvelunsa Paavolle, pitivät he yhdessä keskustelua, josta tuli se päätös, että maanmittari oli petturi. Paavo tuli levottomaksi kodistaan ja käski Roth'in seurata itseään. Hetken mietittyänsä suostui tämä siihen. Mutta ennenkuin jätti paikan, oli hän niin varova, että sitoi kasakin kiinni kirkkotarhan porttiin. Molemmat ystävät läksivät sen jälkeen Paavon taloon päin.

Heidän arvelunsa eivät olleet väärät: petollinen maanmittari oli näyttänyt Nefnefille tien. Tuo niin viisaasti rakettu sysihauta oli hävitetty. Tämän nähdessään Paavo päästi kolkon huudahduksen. Roth laski kätensä hänen olallensa hiljaisuutta osoittavalla silmäyksellä. Paavo maltoi mielensä ja molemmat lähenivät, hiljaa hiipien, yksinäistä kotia. Noin kaksikymmentä Venäläistä näkyi pihalla. Puoleksi vaatetetut naiset pitivät syleillen toisistaan kiinni. Yksi kasakki piti hivuksista kiinni vanhaa ukkoa, joka oli vedetty esiin sängystään. Nähdessään näin rääkätyn vanhuksen, kävi puistuttava vävähdys Paavon ruumiin lävitse. Silmänräpäyksessä oli pyssy hänen poskellansa ja sen luoti lensi Venäläisen pään lävitse.

"Sinä aloitit liian varhain, Paavo", sanoi Roth, "mutta minä tahdon auttaa sinua". Hän pani kivärinsä silmälle ja kaksi Venäläistä kaatui. Kohta nousi meteli Venäläisten seassa. Puoli tusinaa kasakkaa syöksyi sinne päin, jossa rohkeat pyssymiehet seisoivat korkealla kalliolla.

"Kuule, Paavo", sanoi Roth, "minä menen tuomaan tänne mieheni veneestä, niin otamme heidät pian. Asetu sinä sysihaudalle, josta he vaan voivat tulla edespäin yksi kerrallansa, äläkä päästä yhtäkään ulos. Älä vaan kiivastu kovin, sillä kiivaudella vahingoitat sekä itseäsi että heitä".

"Kas tuolla petturia", keskeytti häntä Paavo, "tuolla hän tulee ulos pirtistä".

"Odota", sanoi Roth, "ennenkuin menen, tahdon heittää hänelle sinimarjan silmään. Se on vähintä, jota voin tehdä semmoiselle konnalle".

Hän oli jälleen ladannut pyssynsä ja tähtäsi suurella kylmyydellä ja verkkaisuudella. Luoti lävisti maanmittarin, ja Roth ja Paavo jättivät samassa kallion, jonne kasakit eivät voineet kiivetä ylös.

Paavo meni sille paikalle, johon Roth oli hänet määrännyt. Polku siinä kävi kahden kallion välitse ja solan edessä, jonka sysihauta ennen oli sulkenut, löytyi vielä joukko tukkia. Paavo veti muutamia niistä kallioin väliin, niin että tie sillä tavoin jälleen suljettiin. Itse asettui hän ison kiven viereen, josta helposti huomasi jokaisen, joka tahtoi tunkea eteenpäin.

Kauan ei hän siinä ollut seisonut, ennenkuin muutamia kasakkeja lähestyi. Ensimmäinen kaatui kohta hänen luodistaan, muut toiset ratsastivat takaisin taloon. Pian tulivat he toki takaisin suuremmalla miesjoukolla ja tekivät uuden koetuksen, joka ei kuitenkaan onnistunut. Sill'aikaa oli Roth kymmenen miehen kanssa ehtinyt tulla. Urhoollinen vaanjunkkari, joka yhtä hyvin kuin hänen muutkin sotamiehensä tunsivat paikan, oli jo tiellä sinne tehnyt määräyksensä.

Sotamiehet kiipesivät ylös kallioille, josta muutamat heistä saivat tilaisuuden ampua. Mutta sisäänsuljetut Venäläiset tekivät hurjan koetuksen väkisin tunkea ulos. He tulivat kuitenkin ammutuiksi, yksi toisensa perästä. Keskellänsä veivät he naisväen ja papin, joiden kädet olivat sidotut. Tämä näky suututti Suomalaisia niin, että he hyppäsivät alas kukkuloilta ja heittäytyivät vihollistensa yli pajunetilla. Ankara taistelu nousi, mutta Suomalaisten käsivoima ja ruumiinväkevyys sai pian voiton, varsinkin kuin hevoset tungossa olivat Venäläisille ainoastaan esteeksi.

Paavo taisteli ensimmäisenä. Hän oli heittänyt pyssyn olallensa ja käytti nyt molemmilla käsillä kirvestä. Terävillä iskuilla raivasi hän itselleen tietä, siksi kuin oli päässyt naisten luokse. "Missä Amalia on?" kysyi hän kiivaasti.

"Nefnef on vienyt hänet pois", valitti äiti, väännellen sidottuja käsiään.

"Pelasta sinä naiset", sanoi Paavo Roth'ille, joka oli seurannut häntä.

"Minä vien heidät veneeseni", vastasi Roth. "Siellä on sijaa teillekin, pastori Cygneus".

"Missä on isäni?" kysyi taas Paavo. Hän katsahti äitiin, mutta tämä ei vastannut. Hänen sisarensa olivat yhtä mykät.

"Hän ei enään elä", sanoi pappi. "He ovat murhanneet vanhuksen".

Paavo ei vastannut mitään, mutta hänen katsantonsa oli hirvittävä. Roth otti häntä käteen ja sanoi: "hillitse itseäsi, Paavo. Me kostamme sen sinulle".

"Kuka?" kysyi Paavo kolkolla äänellä.

Vanha äiti osoitti erästä Venäjän ala-upsieria, sanoen: "tuo halkaisi isäsi pään".

Ennenkuin kukaan kerkesi sanaakaan sanomaan, ennenkuin Roth oli ehtinyt tarttua Paavon nostettuun käteen, oli tämä viskannut kirveensä murhaajan päälle, joka vaipui vereensä.

"Mutta missä on hän?" kysyi Paavo vieläkin ja vastausta odottamatta riensi hän taistelupaikalta taloon, joka jo oli ilmitulessa. Tuskastuneena katsahti hän sisään avatun oven lävitse. Siellä oli vaan hävitystä ja verta. Laattialla näki hän isänsä ruumiin. Mutta liekit pakoittivat häntä pakenemaan. Katsahtaen metsään päin näki hän puiden välissä upsieria, joka tahtoi vetää myötänsä naista rantaan päin. Hän tunsi kohta Nefnefin ja Amalian. Nopeasti kuin salama oli hän siellä ja tarttui vihollisensa rintaan.

"Nyt et pääse niinkuin viimein", sanoi Paavo ja veti häntä myötänsä eräisen pieneen raivattuun paikkaan liki palavaa navettaa. Keskellä tätä paikkaa oli vähäinen paalu, ja sen ympärillä kuusenhakoja. Paavo nosti vihollisensa maasta ja heitti hänet yhdellä otteella hakojen päälle. Mutta nämät välttyivät, niin että Nefnef putosi alas. Siinä oli, näet, karhunkuoppa. Että kosto täällä kohtasi Nefnefiä, kuultiin ärjyvistä mörinästä, joka ilmoitti, ken siellä häntä ennen oli.

Paavo lähti nyt kohta Amalian tykö, joka tainnuksissa oli vaipunut maahan. Rehellinen talonpoika katseli hänen lempeitä, vaalistuneita kasvojansa. Hän oli jo lapsuudestaan asti nähnyt ja rakastanut tätä nuorta tyttöä. He olivat leikinneet yhdessä lapsina ja vaikka Amalian sievempi kasvatus, pian pani väliseinän hänen ja yksinkertaisen talonpojan välillä, oli kuitenkin Paavossa, ikäänkuin näkymättömästä vaikutuksesta, syttynyt tunne, syvempi ja jalompi kuin tavallisesti hänen säädysensä. Hänellä ei kuitenkaan nyt ollut paljon aikaa antaa tunteillensa valtaa Amaliaa nähdessään. Useampia laukauksia päästettiin, hurranhuutoja kaikui ja ankara taistelu kuului jälleen sysihaudalta. Venäläiset olivat niinmuodoin saaneet apua.

Paavon ensimmäinen ajatus oli rientää sinne, mutta hän malttoi mielensä, silmäillessään Amaliaa. Tämän kanssa uuteen vaaraan syöksyä oli hänelle mahdotonta. Amalia oli ensin pelastettava. Katsottuaan vähän ympärillensä ja päätöksensä tehtyään nosti Paavo taintuneen tytön ylös maasta.

Hän anoi silmänsä. "Hyvä Jumala!" huusi hän; "Paavo, missä olen minä, missä ovat äiti ja sisaret?"

"Minä olen sinua suojeleva", vastasi Paavo. "Minä tahdon viedä sinut heidän luoksensa, jos mahdollista on".

Hän otti tytön syliinsä niin sievällä ja kauniilla tavalla, kuin ainoastaan luonnosta jalo tunne voipi määrätä. Hänen päänsä lepäsi Paavon hartiota vasten ja hän ummisti silmänsä kannettaessaan pois kallioin väliin, jossa Paavo yksinään tunsi joka rotkon, joka pensaan, joka puun.

Sysihaudalla, jossa vaanjunnari Roth kumppaniensa kanssa oli ottanut tämän vähäisen venäläisen lähetyksen vangiksi, tapahtui sillä välin julmiakin kohtauksia. Roth käski pari sotamiestä seuraamaan naisia ja pappia veneeseen, ja jäi itse toisten kanssa vartioitsemaan vankeja sekä odottamaan Paavon takaisintuloa.

Mutta suurempi joukko Venäläisiä läheni tietä myöten. Urhoollinen vaanjunnari otti nopeasti vangeilta pois aseet ja ajoi heidät yhteen laumaan kallioin välissä olevalle tielle, jossa hän antoi pari miestä heitä vartioita. Jällelle jääneiden kuuden kanssa asettui hän jyrkälle vuorenhuipulle, jossa häntä käsivoimalla ei voitu hätyyttää. Niin pian kuin tämä uusi osakunta oli tullut ammuttaviin, harvenivat sen rivit Suomalaisten luodista. Venäläisten päällikkö vastasi laukauksilla ja peittäytyi sillä tavoin tiheään ruudinsavuun. Roth huomasi, ettei hän paljon voinut vahingoittaa kumminkin viidenkymmenen kertaista väkivoimaa, joka tunki solaan. Hän matkaansaattoi tosin suuren mieshäviön, mutta menetti myöskin omia ampumavarojansa, jotka olivat hänelle ylen kalliita. Keskusteltuaan kumppaniensa kanssa, ja kaikkein sovittua siihen päätökseen, että Paavo kyllä tietäisi, mitä polkuja oli menevä, käski hän niiden kahden sotamiehen, jotka olivat vartioinneet vankeja, jättää heidät, ja koko vähäinen joukko vetäytyi veneeseen, johonka naiset jo ennen olivat tulleet. Mutta viholliset ajoivat heitä takaa, niin että heidän kohta oli laskeminen ulos rannasta.

Paavo kiipesi kalliin taakkansa kanssa eräälle kalliolle liki rantaa, jossa hän tiesi olevan vähäisen luolan. Hän vei Amalian sinne sisään ja asettui itse luolan suuhun, joka oli peitetty korkeilla angervoilla, pyssyänsä lataamaan.

Amalia painoi kätensä kasvojansa vastaan ja puhkesi kovaan itkuun, joka viimein antoi lievitystä hänen tuskastuneelle sydämellensä. Paavo katsahti häneen ja sanoi: "Sinun ei pidä itkeä, mamseli Amalia, sillä täällä olemme turvassa. Viholliset eivät meitä täällä etsi, mutta jos he tulevat, niin ei yksikään elävänä tunge tänne sisään, muutoin kuin ruumiini ylitse."

"Äitini, sisareni!" huokasi tyttö.

"Ja minun äitini ja sisareni!" vastasi Paavo. "Ja murhattu isäni! mutta meidän on muistaminen, että

mitä ihmiset jättävät rankaisematta, rankaisee ijankaikkinen kostaja".

Amalia ei vastannut mitään, vaan pitkitti itkuaan. Paavo katseli häntä silmiänsä pois kääntämättä, kuunnellessaan ulospäin taistelua. Kivärinlaukaukset olivat tauonneet ja ainoastaan kaukainen hälinä ilmoitti, että Venäläisten joukko oli vetäytynyt rantaan päin.

"Meidän täytyy tarkastaa asematamme", virkkoi Paavo. "Ole huoletonna, mamseli Amalia, minä tulen kohta takaisin".

Kahdenkertainen tuska kuvautui Amalian kasvoilla, mutta hän koetti silminnähtävästi tukahduttaa pelkoansa. "Ole varoisa, Paavo!" sanoi hän. "Älä luovu minusta!"

Kuullessaan nämät sanat, jotka tunkivat hänen sydämensä sisimpään pohjaan, vapisi Paavo. Kirkas kyynel välkyi hänen silmissään ja hän vastasi: "en ikänä!" Samassa käänsi hän kasvonsa, miehevällä mielenmaltilla, ulos järvelle päin. Hän hiipi hiljaa muutamaan luolan likellä kasvavaan leppään, josta hän lehtien piilossa saattoi katsella ympärillensä.

Hän näki muutamia kasakkeja kuleksivan ympäri siinä pienessä laaksossa, jossa nyt hänen kotinsa savusi tuhastaan. Niitä ei hänen tarvinnut pelätä. Toiselle puolelle oli hänellä näkyala järvenrantaan, jossa hän pian havaitsi Roth'in veneen. Siinä keksi hänen tarkka silmänsä kohta ne henget, jotka häntä huolestuttivat. Hän näki sitte Roth'in ja urhoollisten sotamiesten myös astuvan veneeseen ja laskevan ulos. He olivat tuskin ehtineet pyssynkantamuksen päähän rannasta, kun siihen tuli useampia kasakkeja, joista muutamat ratsastivat veteen, laukaistaksensa pistooliaan pakenevien päälle. Mutta ne, jotka tulivat liian liki, ammuttiin kohta kuolijaksi ja pian oli vene vaaratta ulkona järvellä. Se laski Muroleen salmea kohti, niinmuodoin Ruovedelle päin.

Paavolla ei siis ollut muuta kuin täällä vartominen, siksi kuin seutu tuli Venäläisistä puhtaaksi, ja sen jälkeen koettaminen käyttää kaikkia niitä sattumia, jotka voivat olla sopivia hänen ja Amalian pelastukseksi. Hän astui alas puusta ja kertoi Amalialle mitä oli nähnyt.

VI.

Erämaa.

Seutu Kurun ympärillä oli hävitetty; kaikki ihmisasunnot olivat sorana ja tuhkana; ainoastansa Jumalan huone, pieni kirkko, seisoi vielä, vaikka ryöstettynä, ja kohotti kullattua ristiään metsän ylitse. Raivoovat viholliset olivat vetäytyneet toiselle haaralle, niin että ainoastaan siellä täällä joku asukkaista, joka oli piileskellyt vuorenrotkoissa ja suosaareksilla, uskalsi hiipiä esiin hävitystä katsellaksensa.

Siitä luolasta, johon Paavo oli ottanut turvansa sen onnettoman tytön kanssa, jonka pelastaja hän oli, hiipivät he molemmat ulos, paetaksensa näistä kauhistuksen paikoista. Pyssy jännitettynä kädessään ja tarkasti katsellen ympärillensä, kulki Paavo ensinnä; hänen jälkiänsä seurasi vavisten Amalia.

Ilta rupesi jo lähenemään, sillä ennen eivät he uskaltaneet alkaa vaellustansa. Paavo tahtoi kuitenkin kiiruhtaa, sillä hänen matkakumppaninsa, vaikk'ei hän mitään lausunut, kärsi, niinkuin hän itsekin, nälkää. Hän sanoi Amalialle aikomuksensa olevan ennen yötä päästä Muroleen salmen ylitse, järven toiselle puolelle, jossa viholliset eivät olleet niin hajalla. Tyttö seurasi häntä ääneti tiheän, jylhän metsän lävitse. Yön lähetessä olivat he jo ehtineet hyvän matkan Kurun kirkosta salmelle. Amaliaa kauhistutti, kun hän näki täällä olevan kosken ja katseli sen hirmuisia pyörteitä.

"Juuri tämä koski", virkkoi Paavo, "on ainoa keino pelastukseksemme. Minä olen lukemattomat kerrat kulkenut siitä alas ja tunnen jokaisen kiven pyörteiden välissä. Jos tahdot luottaa minuun, mamseli Amalia, niin kannan sinut ylitse".

Amalia vastasi ainoastaan nyökkäyksellä.

"Niin anna minun siis tehdä", pitkitti Paavo, "mitä on tarpeellista. Minun täytyy sitoa sinut kiinni hartioilleni".

Hän otti vyönsä ja kiinnitti hänet sillä, melkein niinkuin Lappalaisvaimo kantaa lastansa. Amalia laski tuskallisena, punastuneena, kätensä hänen kaulansa ympäri.

Pitkä seiväs kädessä lähti Paavo koskenpartaalle, juuri siihen paikkaan, jossa pyörteet näyttivät rajuiimmilta. Hän tiesi, että tässä löytyi vanha lohivato, eräänlainen kosken poikki rakettu kivimuuri, jota käytettiin lohienpyyntiin ja joka nyt oli veden alla. Vakavilla askelilla kaalasi Paavo sauvansa nojassa pitkin tätä vaarallista tietä, jossa vaahto roiskui ylös aina Amalian jalkoihin asti. Yksi ainoa harha-askel, ainoakin liukastus noilla märillä kivillä olisi heittänyt hänet raskaan taakkansa kanssa syvyyteen. Niin tuli hän valtäväylälle kosken keskellä. Siinä oli veden juoksu rajui. Mutta Paavo, rohkeana keskellä kohisevaa koskea, katseli tarkalla silmäyksellä muutamaa kiveä, jonka määräsi seuraavaksi jalansijaksensa. Hän tunnusteli sitä seipäällänsä, pisti sitte seipäänpään kahden kiven väliin vähän alempana ja — hyppäsi.

Se onnistui. Nyt oli vaarallisin paikka kuljettu ja vakavin askelin, toiselta kiveltä toiselle, astui Paavo eteenpäin, kunnes oli päässyt toiseen rantaan. Siinä laski hän maahan pelastetun tytön.

Kumpikaan ei puhunut mitään. Heidän tunteensa olivat liian syvät sanoihin puhjetaksensa. Mutta kauan ei Paavo levännyt. Hän tarjoutui jälleen kantamaan tyttöä. Amalia lupasi kuitenkin käydä, kumminkin siksi että tulisi enemmän väsyneeksi. He pitkittivät sentähden vaellustansa. Paavo tunsu erään talonpojan, joka asui Orihveden pitäjässä syvällä metsässä, noin peninkulman paikoilla Muroleen salmesta. Se oli likin asuttu paikka sillä puolella vesiä, jossa he nyt olivat. Kallioin ja korkeain honkain välitse, läpi jyhlän, pimeän metsän, jossa tuskin ennen mikään mun elävä olento, kuin susi ja karhu oli kulkenut, tunki nuori talonpoika. Väliin täytyi hänen kiertää jonkun tiheän pensaston ympäri, väliin jonkun järven tai suon; harvoin seurasivat he mitään raivattua polkua. Lopuksi tapasivat yhden, mutta se vei heidät muutamaa puroa myöten mahdollottoman suurelle rämeelle.

Amalia joutui varsin epätoivoon, nähdessään niitä lukemattomia hyllyviä mättäitä, joidenka välissä kiilsu vettä ja ainoastaan siellä täällä muutamia matalia, puolikuivettuneita mäntyjä kasvoi. Kaihoittavaa oli nähdä näiden yksinäisten puiden kuivuutta keskellä vetistä suota. Mutta niin pian kuin puut semmoisessa suossa kasvavat niin suuriksi, että juuret ulottuivat vedenpinnan alla olevaan jäähän, kuivuvat ne pois.

"Meidän täytyy tästä ylitse!" sanoi Paavo. "Takanamme on kuolemaa ja hävitystä; mitä edessämme tapaamme ei kuitenkaan voi olla vaikeampaa, vaikka Heikinkin talo olisi ryöstetty ja poltettu. Mutta sinä tarvitset lepoa, mamseli Amalia. Istu sentähden tähän; minä en sinusta kauas erkane ja sinä voit olla huoletta, sillä valppauteni ei hetkeksikään ole taukoova".

Paavo vaelsi vähän matkaa pitkin suon rantaa, kuitenkin niin, että hän alinomaa näki Amalian. Muutamasta koivusta repi hän irti palasen tuohta ja pian oli hän täyttänyt siitä tehdyn ropeen suon oivallisilla hedelmillä: muuramalla.

Ottaessaan vastaan hänen lahjansa näkyi ystävällinen hymy Amalian huulilla. "Kuinka monta marjarovetta olet minulle lahjoittanut, Paavo?" kysyi hän.

"Monta on marjaa metsässä, useammat ovat uskollisen sydämen ajatukset", vastasi Paavo.

Amalia loi silmänsä maahan ja Paavokin pysyi äänetönnä, siksi kuin hän oli lopettanut pienen aterian.

"Uskallatko levätä tässä yli yön, luottaen valppauteeni?" kysyi Paavo.

"Mielelläni, jos sen pidät tarpeellisena", oli tytön vastaus.

Joutuisasti oli Paavo valmistanut lehtivuoteen ja vähäisen hakomajan sen ylitse.

Äänettä hiipi Amalia tähän majaan, kentiesi ei niin paljon nauttiaksensa unta ja lepoa, kuin pikemmin näkymätönnä voidaksensa lievittää rintaansa kyynelillä.

Yöllä istui Paavo majan vieressä, puron rannalla. Kapineiden seassa, joita hän kantoi tupessa vyöllään, oli hänellä myöskin ongenkoukkuja ja siimoja. Niillä sai hän joukon nieriäisiä, jotka hän, taitavana kalastajana, aamupuolella valkeaa tehtyänsä, paistoi.

Kun aamu-aurinko oli noussut ja lähetti säteitänensä rämeen ylitse, lähestyi Paavo pientä majaa. Vavisten uskalsi hän tuskin luoda silmäystäkään sen sisään. Mutta tämä silmäys kohtasi Amalian, joka jo istui ylhäällä kätet ristissä. Hän nousi kohta seisolle ja meni Paavon tykö. Tämä vei hänet valkean ääreen, sanoen: "Mamseli Amalia, vaatteesi ovat kasteesta märät, kuivaa ne tässä, ennenkuin lähemme edemmäksi, ja vahvista voimiasi vähäisellä aterialla".

Amalia totteli ja se oli hänelle huvitukseksi surussansa, kun näki Paavon ystävällistä huolenpitoa ja hoitoa hänestä. Hän luotti häneen täydellisesti ja vaellus Paavon seurassa ja suojeluksen alaisena olisi ehkä tuntunut hupaiseltakin, ell'ei hänen äitinsä ja sisarensa kohtalo olisi häntä huolettanut. Erittäin murehti hän siitä, että he luulisivat häntä kuolleeksi.

Toimekas Paavo käski hänen ottaa muutamia kaloja myötänsä. Hän teki niin, tallettaen niitä ropeessa.

Molemmat lähtivät sen jälkeen astumaan pitkin rämeen rantaa, kunnes tulivat eräisen paikkaan, jossa Paavo tiesi löytyvän suksia. Semmoisiin paikkoihin, jossa polku kulkee rämeiden ylitse, jotka eivät muuten kannata ihmistä, on Suomalaisilla tapana suvi-aikoina panna useampia paria suksia, joita käytetään ylitse mennessä ja sitte jätetään toiselle rannalle. Suurella varovaisuudella kiinnitti Paavo yhden parin Amalian jalkojen alle, ottaen sen jälkeen itse toisen parin. Hän talutti heikkoa tyttöä. Mutta pian huomasi hän, että Amalian tottumattomuus ja heikot voimat tekivät hänelle mahdottomaksi ehtiä kauas. Paavo vei hänet sentähden muutamalle saarekselle, jossa joukko leppä- ja pajupensaita osoitti maan olevan kiinteämmän. Siellä irroitti hän sukset tytön jaloista.

Amalia puhkesi kyyneliin. "Minä olen liian heikko, Paavo", valitti hän. "Olen sinulle vaan vaivoiksi. Jos olisit yksin, niin jo aikaa sitten olisit päässyt kaikista vaaroista".

Paavo katsoi häneen hartaalla silmäyksellä ja vastasi:

"Kaksin oli aina kaunihimpi,
Kaksin kaiketi parempi:
Kaksin on kalat vedessä,
Kaksin ilman lintusetki,
Kaksin aidan seipähätki".

"Anna minun levätä vähäisen, niin tahdon jälleen koettaa", pitkitti Amalia.

"Ei, sinä et jaksa enää", sanoi Paavo, "mutta minä tahdon kantaa sinua samate kuin Muroleen kosken ylitse".

Amalia vastusteli tätä hänen päätöstänsä, mutta hän sanoi sen olevan välttämättömän.

Rakkaan ja kalliin taakkansa kanssa pitkitti Paavo urheasti matkaansa. Väliin lepäsi hän niillä pienillä, siellä täällä löytyvillä saareksilla. Hän sai silloin ikäänkuin uusia voimia yhdestä Amalian silmäyksestä, yhdestä ystävällisestä sanasta hänen suustansa. Merkeistä, joita ei yksikään muukalainen olisi huomannut, ymmärsi hän arvata tien suunnan ja niin onnistui hänen päästä rämeen toiselle rannalle.

Ikään kuin tuntien kaipausta antoi hän Amalian taas laskea jalkansa maahan. Hän melkein olisi toivonut rämeen olevan vieläkin suuremman, saadaksensa kauemmin kantaa rakasta taakkaansa. Amalia pitkitti nyt, vaikka horjuvin askelin, vaellusta hänen sivullansa.

Syvä metsä tuli taas eteen ja he astuivat pelkäämättä sen sisään. Muutamat kaskimaat osoittivat heidän lähestyvän ihmisasuntoa. Paavon katsanto vilkastui ilosta, nähdessänsä muutamalla vuorenkummulla pienen talon. "Se ei ole hävitetty! Venäläiset eivät ole sinne löytäneet!" huusi hän.

Molempain pakolaisten tulon ilmaisi pian talolla pari valpasta koiraa. Talonpoika, varustettuna pyssyllänsä, näkyi puiden välissä. Nähdessään, ett'eivät tulijat olleet vihollisia, meni hän heitä vastaan. Hän tunsu kohta Paavon ja molemmat talonpojat tervehtivät toisiaan kättä antamalla.

"Sinulla on herrastyttö kanssasi?" sanoi Heikki, ihmetellen katsellessaan Amaliaa.

"Hän on sotaherran tytär Kurusta, majuri Gek'in", vastasi Paavo. "Viholliset ovat polttaneet heidän talonsa, niinkuin minunkin. He ovat murhanneet isäni. Äitini ja sisareni on ystävämme Roth pelastanut kuolemasta. Minä tahdon viedä tämän tytön isänsä luokse, joka on sotajoukossamme. Hän tarvitsee kuitenkin ensin lepoa, sillä hän on väsynyt ja kipeä".

"Minäkin", vastasi Heikki, "aion matkustaa sotaväen luokse aina linsalmelle. Vaimoni on nyt leiponut ne jauhot, jotka hän sitä varten sai majuri Malm'ilta, sittekuin tämä oli ottanut Venäläisten jauhokuormaston Kuhmossa. — Minä tiedän, että sotamiehemme tarvitsevat leipää. Jos sinä, Paavo, tahdot seurata muassa ja ajaa toista hevosta, niin viemme vaalean herrastyttären myötämme".

"Mielelläni", vastasi Paavo, joka Amalian katsannosta näki, että hän tähän myöntyi.

"Astukaa siis tupaan!" sanoi Heikki. "Huomisaamuna alotamme matkamme".

Iinsalmen tappelu.

Iinsalmen kirkko seisoo eräässä laaksossa Saimaan pohjaisimmilla haaranneilla. Suomen etevin vuorijakso, Maanselkä, menee pohjaispuolella kirkkoa. Vesijaksojen ylitse on tässä rakettu iso silta, kahdensadan kyynärän pituinen. Molemmiin puolin levenee raivaamattomia erämaita, jylhiä, suuria kallioita ja monimutkaisia vesiä, toinen toisensa kanssa yhdistetyt koskilla ja salmilla. Itse Iinsalmen kirkko oli rauhan temppeleinä molempain vihollisten sotajoukkojen välissä, joidenka päälliköt, Lohtajassa tehdyn sotilakon mukaan, olivat julistaneet kirkon ynnä vähäisen alueen sen ympärillä rauhan-alaisiksi.

Kaksi talonpoikaa läheni kirkkoa erään naisen kanssa. Tämä oli nuori, sielunvaivoista ja taudista riutunut tyttö. Hellyydellä ja varovaisuudella, ikäänkuin hän olisi ollut joku taivaallinen olento, kantoivat talonpojat sairasta tyttöä paarilla, jotka he olivat tehneet pitkistä seipäistä. Kirkon vieressä seisoivat ensimmäinen etuvartija, yksi Karjalan rakuuna. Hän huusi tulijoille, ja toinen kantajista vastasi, että he olivat kaksi talonpoikaa, jotka veivät leipää Suomen armeijaan ja erään majuri Gek'in tyttären isänsä luokse.

Rakuuna käski heidän odottaa ja antoi ilmoituksen asiasta likimmäiselle miehellensä, joka taas lähetti sen edemmäksi.

Talonpojat puhuttelivat sill'aikaa rakuunaa ja saivat häneltä lupauksen kantaa sairaan sisälle kirkkoon. Täällä he laskivat taakkansa alas alttarin eteen. Tyttö viittasi kädellään ja toinen talonpoika nojautui hänen ylitsensä, kuullaksensa niitä sanoja, joita hän heikolla äänellä kuiskasi.

Nuori talonpoika ei voinut estää suuria kyyneliä vierimästä alas poskiansa myöten, pidättäessään hengitystänsä, jotta paremmin kuulisi tytön sanoja. "Meidän ei tarvitse kiirehtiä", virkkoi hän, "niin kauan kuin sotilakko kestää. Mutta lähde sinä, Heikki, sotaväen luokse ja koeta saada tieto siitä, missä majuri on".

Heikin mentyä ei kauan viipynyt, ennenkuin eräs upsieri astui sisään. "Onko mamseli Gek täällä?" kysyi hän.

Talonpoika viittasi ääneti tyttöön. Upsieri astui likemmäksi, katseli häntä muutamia silmänräpäyksiä ja sanoi: "hänellä oli sotatautia, näen mä. Mutta meillä on lääkäri prikaatissamme. Mamseli Gek", pitkitti hän, "minua ilahduttaa ja omaisianne on se vielä enemmän ilahduttava, että olette tullut pelastetuksi. Rykmentinpastori Holm, joka Savon prikaatin kanssa äskettäin tuli tänne, on kertonut meille äitinne ja sisarenne pelastuksesta Tampereelta. Minä voin ilahduttaa teitä sillä tiedolla, että he onnellisesti ovat tulleet isänne tykö ja että hän on lähettänyt heidät turvaan Uuteenkarlepyyhyn. Niin pian kuin terveytenne ja voimanne sen myöten antavat, tahdomme hankkia teille tilaisuutta jonkun kuormastomme kanssa päästä sinne. Ensinlähtevällä kurierilla lähetän heille teidän terveisenne".

Amalian kasvot valkenivat vähäisen. Hän avasi silmänsä ja niistä loisti syvä kiitollisuuden tunne. Rehellisen Paavon kasvoilla kuvautui myöskin hetkeksi tyytyväisyys, mutta hän käänsi taas kohta huolettavan huomionsa tyttöön.

Samassa hetkessä kuului torven räminä. "Kapteini Burman!" huusi yksi rakuuna. "Meidän sananlähettimme tulee takaisin, vihollinen rikkoo sotilakon".

"Se on mahdotonta", vastasi upsieri. "Kello ei vielä ole kaksitoista ja sotilakko loppuu vasta kello yksi. Mutta me emme voi jättää tätä sairasta naista avutonna vihollisen valtaan. Tule sinä ja auta talonpoikaa häntä kantamaan".

Rakuuna totteli kohta upsieriansa ja tarttui pariin. Paavo kehoitti häntä surullisella äänellä kantamaan hiljaa ja varovasti.

"Voi, ett'en saa kuolla Jumalan huoneessa!" huokasi tyttö puoliääneen, vietäessään pois kirkosta, joka vihollisen tullessa ei saanut olla turvapaikkana edes kuolevallekaan.

Tiellä oli kapteini Burman koonnut etuvartijansa. Hän käski paarten kiiruhtaa edelle sillan ylitse. Silloin näkyi tiellä vastaiselta puolelta joukko ratsastajia, jotka lähenivät täyttä ravia ajaen.

"Se on kapteini Brusin", lausui hän. "Mitähän tämä on? Eikö he pidä häntä arvossa sananlähettinä? Vetäytykää yhteen, pojat! Me viivytämme vihollista kumminkin niin kauan, että sairas pääsee pakoan. Hän on urhoollisen soturin tytär".

Brusin tuli samassa. "Ne heittiöt!" huusi hän Burman'ille. "Minä sanoin ajutantille kellon olevan ainoastaan kaksitoista, mutta hän vastasi, että hänen päällikkönsä kello näytti oikean ajan. He ovat ampuneet minua. Silta on pikaisesti revittävä".

"Jos tahdot pidättää heitä vähän", sanoi Burman, "niin otan minä Savon jääkärit, jotka seisovat sillan vieressä, avuksi ja revin sen.

"Hyvä", vastasi Brusin ja asetti pienet joukkonsa riviin. Aika oli täpärällä, sillä ensimmäinen kasakkiparvi läheni jo. He hiljensivät vähän vauhtiansa, nähdessään nämät kaksitoista (sillä useimmat eivät he olleet) Karjalan rakuunaa odottavassa asennossa. Mutta he lähestyivät kuitenkin, kunnes tulivat pyssynkantamuksen päähän. Silloin laukasivat rakuunat karpiininsa ja kasakit vetäytyivät nopeasti muutamia askeleita takaisin. Mutta rakuunain oli myöskin peräytyminen. He tekivät sen kuitenkin niin verkalleen, ett'ei vihollisen etujoukko uskaltanut tulla aivan likelle. Vaan tätä seurasi suurempia joukkoja. Kokonainen ratsaskunta keisarillisen kaartin ulaaneja valmistautui rynnäkköön. Rakuunat kiiruhtivat pois.

Sillalla olivat Savon jääkärit täydessä toimessa, repiessään irti ansaita ja hävittäessään tukkeja ja salvaimia. Mutta viholliset tunkivat eteenpäin. Karjalan rakuunat laukasivat viimeisillä ansailla sillan yli, vihollisten luotien vinkuessa heidän ympärillensä. Savon jääkärit, jotka tähän asti olivat käyttäneet kirvestä, tempasivat nyt tussarin olalta ja surmaava, vaikka epätasainen laukaisema heitti joukon ulaaneja maahan.

Keskellä kähäkkää tunkeutuivat nopeilla askelilla ansaiden yli ne molemmat, jotka kantoivat paaria. Vihollinen luoti lensi yht'äkkiä avuliaan rakuunan käsivarren lävitse. Hän päästi käsistään paaret. Mutta Paavo otti joutuisasti Amalian uumiin kiinni, nosti hänet syliinsä ja pakeni kiiruulta. Kuolevan tytön pää nojasi hänen rintaansa vastaan ja voipunut kätensä lepäsi hänen olkapäällään.

Hän pääsi onnellisesti sillan ylitse. Sen vasemmalla puolella oli pari taloa. Oikealle, jonneka tie meni, näkyi patteri useammilla siltaan päin käännettyillä tykeillä, jotka olisi luullut voivan estää kenenkään siitä ylitse pääsemästä. Paavo kiiruhti taakkansa kanssa likimpään tupaan, jossa luuli olevansa turvassa.

Asukkaat olivat kaikki lähteneet pois huoneistansa. Paavo laski Amalian alas rahille ja otti vienosti kiinni hänen kädestänsä. Silloin liikkuvat tytön huulet. Hän kumartui alas, kuullaksensa hänen heikkoa ääntänsä. "Paavo!" kuiskasi hän, "nyt et enää kauemmin voi pelastaa lapsuuden ystäväsi. Vie terveiseni isälleni, äidilleni, sisarilleni! Sinun äidillesi myöskin, Paavo! Nyt ovat vaivani loppuneet. Paavo, ystäväni, rukoile Jumalaa — —"

Paavon silmät himmentyivät kyynelistä. Hän piti vielä kiinni tytön kädestä ja pyyhki toisella kädellään kyynelot pois silmistänsä. Katsoessaan nyt Amaliaan oli henki paennut tämän huulilta. Paavo seiso aivan kuin kivistyneenä ja katseli tytön vaalenneita kasvoja; sanomaton tuska painoi hänen rintaansa ja hän ei kuullut, kuinka tappelun meteli kasvoi ulkopuolla, kuinka tykkien jyrinä lopuksi sekautui kivärinlaukauksiin.

Kenraali Tutschkoff oli saanut käskyn valloittaa sillan, maksakoon mitä hyvänsä. Ääretön joukko jalkaväkeä täytti seudun aina kirkolta asti. Monilukuinen tykistö leveni rannalle, oikealla puolen siltaa. Hävitettyänsä noin puolen siltaa olivat Savon jääkärit pakoitettut vetäytymään takaisin, antaaksensa Suomen tykistölle tilaa ampua. He kiirehtivät vasemmalle, järjestyäksensä kylän takana. Silloin rupesivat Suomalaisten tykit jyrisemään. Kenraali Sandels seiso muutamalla kalliolla ja katseli asemata. Hän näki keisarillisen kaartin kranatöörit, valmiina ensiksi astumaan puoleksihävitetylle sillalle, jota Venäläiset keskellä luotien vinkunaa korjasivat irtaimilla laudoilla ja ansailla. Mutta Sandels oli asettanut patterinsa niin hyvin, että hänen tykistönsä saattoi pyyhkäistä koko sillan.

Rohkeasti rupesivat nyt kranatöörit liikkumaan sillan yli. Vaan kauas eivät olleet ehtineet, ennenkuin heidän ruumiinsa peittivät tätä hirvittävää tietä ja ainoastaan muutamia ylijääneitä vetäytyi takaisin. Mutta se varma kuolema, joka täällä kohtasi sotilaita, ei kuitenkaan voinut hillitä jällelle jääneiden intoa. Uusi rykmentti astui esiin, Veliki-Luk'in, jonka päällikkönä oli evesti Tschoglokoff. Hurranhuudoilla ryntäsi se eteenpäin. Keskellä siltaa saavutti sitä tappio. Mutta sen jälessä tuli Räävelin rykmentti, jota nuori ruhtinas Dolgoruki itse komensi. Valkoisen ratsunsa selässä riensi hän kiihoittamaan soturien horjuvia rivejä. Hilpeillä liikennöillä puhutteli hän sotamiehiä ja tiheä joukko hyökkäsi eteenpäin.

Uusi laukaus Sandels'in pattereista löi tukulta Venäläisiä maahan. Nuori ruhtinas, jonka keskellä meteliä voi tuntea valkoisesta hevosestaan, riensi ylijääneiden etupäässä ja onnistui pääsemään sillan ylitse. Mutta juuri siinä hetkessä, kuin hän astui toiselle rannalle, nähtiin hänen hellittävän ohjokset ja horjuvan. Hän kaatui takaperin hevoseensa selälle ja veri purskui hänen lävistetystä sydämestänsä. Hetken aikaa epäilivät hänen seuraajansa, mutta vaikka heidän rivinsä olivat harvettuneet, tunkivat he kuitenkin esiin ja heittäytyivät vasemmalle, hakeaksensa suojaa Kauppilan asuinhuoneiden takana. Mutta siellä kohtasi heitä Savon jääkärit. Sill'aikaa tulvaili yhä Venäläisiä sillan yli, vaikka ainoastaan vähin osa pääsi toiselle rannalle. Kaikki ylitulleet heittäytyivät Kauppilan taakse ja siellä nousi ankara taistelu Suomen jääkärien kanssa, joidenka vähitellen täytyi peräytyä.

Likimmäisen huoneen ovesta näkyi nuori Suomen talonpoika, kirves nostetussa kädessä. Venäläisten sinne rynnätessä kaatuivat ensimmäiset hänen raivokkaista iskuistaan, kunnes hän viimein, ylivoimalta voitettuna, vaipui alas veriselle kynnykselle. Samassa lensi rätisevä raketti Venäläisten patterista salmen ylitse ja putosi tuvan kattoon. Tiheä savupilvi peitti tämän kauhistavan kohtauksen ja kaikki talot seisoivat pian ilmitulessa.

Palavien rakennusten takana olivat Venäläiset vähittäin koonneet melkeän voiman, vaikka jokainen eri joukko sillalla oli kärsinyt suurta tappiota. Sandels'in tarkka silmä huomasi heidän pian aikovan tehdä rynnäkön itse patteria vastaan. Hän odotti että kaksi pataljonaa Valkiaisista ehtisi tulla hänen avuksensa. Kaikissa tapauksissa seisojia kuitenkin varajoukkona varustusten takana kaksi komppaniaa Savolaisia, joidenka päällikköinä olivat mainiot majurit Duncker ja Malm. Sandels katsahti heihin luottavalla silmäyksellä ja antoi vaan käskyn pitää tykintulta siltaa vastaan hyvässä voimassa.

Nyt rupesivat ulaanit tunkemaan sillalle. Silloin hyökkäsivät Venäläiset palavasta Kauppilasta ja tekivät rynnäkön patteria vastaan. Kauhealla vimalla kiipesivät urhoolliset Veliki-Luk'in jääkärit juoksuhaudan ylitse ylös vallille. Jokaisen tykin välissä nähtiin venäläisiä päitä. Keisarillisen kaartin kranatöörit pääsivät ensiksi vallin ylitse. Suomen tykkimiehet patterin toisessa päässä lyödä sivalsivat ympäriinsä laastukeilla ja sapeleilla, mutta kranatööreihin pajuunetit viskasivat heidät maahan.

Nyt oli oikea hetki käsissä. Sandels katsahti evestluutnantti Fahlander'iin, joka seisojien vieressään: "anna Malm'in ja Duncker'in komppaniat astua esiin ja poistaa rynnäkö!"

Kuin salama lensi Fahlander odottavien soturien luokse. He olivat jo järjestyneet, kivärit valmiina, joka silmä isketty päällikköön. "Pojat", huusi Fahlander, "ojentakaa pajuunetit! Edespäin! Kuolema noille koirille!"

Ääretön hurrahuuto kaikui soturien huuilta, heidän rivinsä rupesi liikkumaan, joka askel enesi heidän vauhtiaan ja kotkan nopeudella syöksivät he kranatöörien päälle, jotka kohta viskattiin takaisin juoksuhaudaan, nyt täynnä vihollisia.

Mutta Suomalaiset eivät seisahtaneet vallille. Nähdessään vihollisten joukkoja kiihtyi vaan yhä enemmän heidän sotahimonsa.

"Eteenpäin! päälle!" kuului upsierien ääni. Silloin kaikui uusi hurrahuuto ja vallin ylitse hyökkäsivät he alas vihollistensa päälle. Joukottain kaatui Venäjän sotamiehiä. Joka Savon pajuunetti tuli veriseksi. Mitään armoa ei pyydetty, mitään ei annettu. Jossa pajuunetti murtui, lyötiin tukilla; jossa kiväri meni rikki, lyötiin puristetuille nyrkeillä ja sijaa saivat Savolaiset. Pian oli juoksuhauda puhdistettu ja ne Venäläiset, jotka vielä olivat jäljellä, pakenivat täyttä laukkaa sillalle. Mutta Savolaiset karkasivat heidän jälkeensä, ajoivat heidät pajuunetilla veteen, ja kahdesta tuhannesta, jotka olivat astuneet rannalle, ei neljäosakaan tullut takaisin sillan ylitse.

Kun Venäläisten rynnäkö tällä tavoin oli takaisin lyöty, vietiin kiiruusti tykistö alas vastuksitta ja järjestettiin sillan vieressä.

Ulaanit, jotka olivat tulleet pakenevia kumppanejansa vastaan, pakoitettiin juuri näiltä takaisin. Silloin rupesi taas Suomen tykistö ampumaan lähemmältä ja kaikki Venäläisten yritykset päästä sillan yli raukesivat tyhjiin.

Tappelua kesti vielä, vaikka etäällä, siksi kuin ilta rupesi lähenemään. Silloin kuului Venäläisten puolelta torven kajahtus.

"Se oli sananlähetti", sanoi Sandels. "Lakatkaa ampumasta ja antakaa hänen tulla. Menkää häntä vastaan, kapteeni Burman, ja kysykää, mitä hänellä on sanomista!"

Upsieri lähti sillalle. Yleinen hiljaisuus syntyi salmen molemmilla puolilla keskustelijain puhellessa.

Burman'in ääni kuului lopulta: "kenraali Tutschkoff ehdoittaa neljänkolmatta tunnin sotilakkoa".

"Sano hänelle", vastasi Sandels, "kuudenneljättä tunnin! Muuten pitkitämme tappelua".

Taas pitkä äänettämyys.

"Kuusineljättä tuntia!" kuului Burman'in ääni.

"Hyvä!" vastasi Sandels. "Kenraali saa tuottaa haavoitettunsa ja kuolleensa, kohta, jos tahtoo".

Samassa tuli myöskin kurieri Suomen ylipäälliköltä ja antoi kirjeensä Sandels'ille, joka ääneti otti ne vastaan. Hänen muotonsa synkistyi, lukeissaan niiden sisältöä. Kaikki lähellä seisovat upsierit katsoivat

häneen suurella uteliaisuudella.

Viimein lausui Sandels: "Hyvät herrat, meillä on käsky kohta peräytyä".

"Peräytyä!" kertoivat hämmästyen läsnä-olevat. "Peräytyä!" kuului kolkosti soturein rivistä. Kaikki kasvot synkistyivät, kaikki silmät tirkistivät maahan.

"Mutta olemmehan voittaneet!" huusi eräs nuori upsieri.

"Meidän on kuitenkin peräytyminen!" sanoi Sandels. "Se on ylipäällikön käsky".

Kun tämä käsky ilmoitettiin voittaville sotamiehille, nousi yleinen valitus. Monen kivikovan sotijan silmä, joka ei ollut vuodattanut kyyneltäkään sodan kauhistavimmissa kohtauksissa, vettyi nyt, kun hänen täytyi voittamatonna jättää isänmaansa voitetuille vihollisille.

"Hyvät herrat", sanoi Sandels, katsoessaan viimeisen kerran mainehikasta tappelutannerta, "tämä on kuitenkin pieni Austerlitz!"

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PAAVO NISSINEN: KUVAELMIA VIIMEISESTÄ SUOMEN SODASTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the

terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90

days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.